

ÂŞIK PAŞA'NIN SEMA RİSALESİ: RİSÂLE FÎ BEYÂNİ'S-SEMÂ'

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL*

Şaban KIRLI**

ÖZ: Garîb-nâme müellifi Âşık Paşa, bu ünlü eserinin yanı sıra, çeşitli şiir mecmuaları ve cönklerde rastlanan bazı gazel ve ilâhilerle hemen hepsi mesnevi tarzında olmak üzere küçük bazı risaleler de kaleme almıştır. Bunlar arasında mensur olanlar, kendisine ait olması tartışmalı bir eser olan Tasavvuf Risalesi ile Semâ' Risalesi'dir. Semâ' Risalesi, eser hakkında ilk bilgileri veren Bursalı Mehmed Tahir'den bu yana adı, nüshaları, Âşık Paşa'ya aidiyeti, hatta varlığı tartışılan bir risale olarak dikkat çekmektedir. Bu makalede, eser hakkında bugüne kadar yapılan çalışma ve tespitler değerlendirilecek, A. Sırrı Levend'in eserin Âşık Paşa'ya ait olamayacağı noktasındaki görüşü ele alınacak ve eser kısaca tanıtılacaktır. Makalenin sonunda eserin tespit edilebilen üç nüshasının tenkitli metni sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Eski Anadolu Türkçesi, Semâ' Risalesi, Türk nesri, XIII-XIV. yüzyıl Türk edebiyatı

Ashiq Pasha's Sema Treatise: Risalah Fî Beyân Al-Semâ'

ABSTRACT: Apart from his well-known book Garîb-nâme, Ashiq Pasha wrote some ghazals that can be met in small poetry majmuahs and jonks (folk poetry collections). He also has some treatises almost all written in mathnawi form. Among his all works, the prose ones, namely Tasavvuf Treatise and Sema' Treatise are doubtful in belonging to him. Since Bursalı Mehmet Tahir, the first source has information on it, Sema Treatise's name, its copies, its belonging to Ashiq Pasha and even also its presence have been suspicious. In this article, literature and the discussions on Sema' Treatise will be criticized; the view of Âgah Sırrı Levend on its belonging to Ashiq Pasha will be evaluated and the work

* Ahi Evran Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl, mfkoksal@gmail.com

** Ahi Evran Üni. S.B.E. yüksek lisans öğrencisi, edb-oguzhan@hotmail.com

will shortly be presented. Finally, three copies of the Treatise with critical editions will be given.

Key Words: Ashiq Pasha, Old Anatolian Turkish, Sema Treatise, Turkish prose, XIII-XIVth century Turkish Literature

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan “semâ’ ”, “işitmek, mesmû’ olmak, dinlemek, kulak vermek; dönmek, çalgıyla cemiyet etmek, ırlamak” anlamlarına gelmektedir (Mehmed Salâhî 1322: 3/32; Ahterî 1322: 520; Şemseddin Samî 1317: 734). *Salâhî Lûgati* ile *Mükemmel Osmanlı Lûgati*’nde kelimenin “işitmek” anlamından başka Mevlevî tarikatı mensuplarının dönerek yaptıkları ayine bu ad verildiği ayrıca kaydedilmektedir (Alî Nazîmâ - Reşâd 1311: 450; Mehmed Salâhî 1322: aynı yer). S. J. W. Redhouse kelimenin “anmak” (mention) anlamını da ilâve eder (Redhouse 1921: 1076). Yine Redhouse ve Hüseyin Remzi, Mevlevîleri zikretmeksizin “Müzik; özellikle dervişlerin musiki ve raksı” açıklamasını getirirler¹. (Redhouse 1921: 1076²; [Redhouse 1281: 204.]³; Hüseyin Remzi 1298: 1/403⁴). *Kamus Tercümesi*’nde kelimenin “Herkesin işiteceği güzel söz ve güzel ses” anlamında kullanıldığı da kayıtlıdır⁵ (Mütercim Âsım 1305: 2/603).

Tahsin Yazıcı, semâ’ üzerine yazdığı makalesinde kelimeyi şöyle tanıtmaktadır (1964: 135):

“Daha çok Mevlanâ ile tanınan ve onun ölümünden sonra, adına izafeten kurulan Mevlevîlik tarikatında malum şekliyle tamamen bir tarikat ayinine alem olan semâ’, işitmek, işittirmek, dinlemek, işitilen söz, iyi şöhrat, iyi anılma; çalgı ve diğer bütün eşyanın çıkardığı ses ve şarkı dinleme ve mecazen şarkı, raks, nağme, vecd, hâl, üns meclisi, geçmişte olup bitenleri hatırlatma, türkü söylemek (ırlamak) ve nihayet (...) Mevlânâ devrinde yarı dinî mahiyette sazlı ve şarkılı ziyafet gibi türlü mânâlara gelmektedir.”

Türk kültür ve tasavvuf tarihi açısından ifade edilecek olursa semâ’, bilinen tarikatların pek çoğunda benimsenmiş ve yine önemli bir kısmında “devrân” ile birlikte uygulanmış bir ayindir. Mevlevilikte ise semâ’ın temel ve çok önemli bir ritüel olduğu bilinmektedir.

¹ Diğer lûgatlerden farklı olarak bu iki lûgatte kelime “simâ’” şeklinde harekelenmiştir.

² “... 4. Music; especialy, the music and dancing of dervishes.

³ “Dinlemek ve dervişler çalgı çalıp ilahî okuyarak raksetmek”

⁴ “Dinlemek, kulak vermek, istimâ’ etmek ve dervişler çalgı çalıp ilahî okuyarak raksetmek”

⁵ “Herkesin mesmûu olacak zikr-i cemîl ve savt-ı hüsn ma’nâsına müsta’meldir.”

“Mevlevîlikte semâ’, Mevlevî âyin-i şerîfî eşliğinde icra edilen ‘raks’tır. (Kemikli 1994: 446)”⁶

İslâm âleminde yüzyıllardan beri ulemâ ve sufiler arasında tartışma konusu olagelen semâ’ üzerindeki tartışmalar günümüzde dahi devam etmektedir. Bir tarafın düşüncesine göre semâ’ bir vecd hâlidir ve gerektiği hâlde yapılması mubahtır. Büyük kısmı musikiye de karşı çıkan diğer tarafa göre semâ’ ve raks haramdır ve İslâm’da yeri yoktur.⁷ Mutasavvıfların, musiki ve semâ’ konusunda, zamanın bu konuda katı olan fakihlerinin hücumlarına maruz kalmamak düşüncesiyle bu terimler yerine semâ’ kelimesini tercih ettikleri kanaati hâkimdir. Arapçada “musiki” anlamına gelen ve özellikle eğlence ve işret ehli arasında müzik yerine kullanılan “gînâ, elhân ve telkîn” gibi kelimeler yerine semâ’ı tercih eden tasavvuf ehli, böylece musikiye işret ehli gibi bakmadıklarını da ortaya koymuş oluyordular (Uludağ 2005: 220).

İslâm âleminde yüzyıllardır süregelen semâ’ ve raksın din ve tasavvuftaki yeri Türk dilinde ilk defa, yazımıza konu olan Âşık Paşa'nın *Risâle fî Beyânî's-semâ'* adlı eseriyle ele alınmıştır (Kemikli 1997: 449).

Tartışmalı Bir Eser: Risâle fî Beyânî'-s-semâ'

Âşık Paşa (1272-1332) ve eserlerine dair bugüne değin pek çok çalışma yapılmasına rağmen hâlâ netleştirilememiş hususlar mevcuttur. Onun en büyük ve aynı zamanda en önemli eseri olan *Garîb-nâme*'nin - önemine nazaran çok geç de olsa- neşredilmiş olması (Yavuz 2000), Türk dili ve edebiyatı adına elbette çok önemli ve değerlidir. Fakat Âşık Paşa'yı bütün yönleriyle tanımak, diğer eserleriyle ilgili meselelerin de aydınlanmasından geçer. Meselâ M. Fuad Köprülü bir makalesinde “... *falan kitapta o yolda bir kayıt gördüğü iddiasıyla Âşık Paşa Divanı'nın mevcut olmadığına hükmeden edebiyat müverrihlerine çok tesadüf edilir.* (1966: 43)” diyerek bir *Âşık Paşa Divanı*'nın varlığından söz eder ve *Âşık Paşa Divanı*'nın mevcut olmadığını söyleyen “edebiyat tarihçileri”ni eleştirir.⁸ Âşık Paşa'nın çeşitli şiir mecmualarında ve cönklerde parça parça gazelleri, ilâhileri bulunduğunu biliyoruz. Bunlar muhtelif yayınlarla bilim dünyasına tanıtılmıştır.⁹ Ama Köprülü'nün belirttiği

⁶ Semâ’ kelimesinin terim manası hakkında ayrıntılı bilgi için önemli bir kaynak olarak *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'ne bakılmalıdır: Pakalın 1993: 3/162.

⁷ Yazı konusu bunları tartışmak olmadığı için bu hususta bu kadarla yetiniyoruz. Semâ’ın helâl veya haramlığı hakkında farklı görüşleri bir arada görmek için bkz. Yazıcı 1964; Uludağ 2005; Haq 2006; Ceyhan 2009.

⁸ Köprülü'nün bu sözüyle “...*beyne'n-nas Âşık Paşa Divânı diye şöhret alan ve asıl ismi Garîb-nâme olan divânından ve bir de ilâhiyât vadisinde üç beş gazelinden ibarettir.*” diyen Faik Reşad'ı (1330: 30) ima etmiş olması muhtemeldir.

⁹ Bu çalışmalar şunlardır: Ergun 1936; Gölpınarlı 1935; Gölpınarlı 1961; Tavukçu 1995; Kaymaz 2001; Köksal 2005; Demirel 2005.

müstakil bir *Âşık Paşa Divanı* henüz ele geçmemiştir. Nitekim Köprülü, sonradan yazdığı “*Âşık Paşa*” maddesinde önceki görüşünden sarf-ı nazar ettiğini şu sözlerle -zımnen- ifade eder (1997: 1/795): “... *bir takım nüshalarda Garîb-nâme'nin sonuna, elifba sırası ile, Âşık Paşa'nın başka manzumeleri ilâve edildiğini ve belki de bundan dolayı, bu gibi nüshalara Dîvân adı verildiğini söyleyelim.*”

Bunun dışında, *Âşık Paşa*'ya ait olduğu tartışılan irili ufaklı muhtelif eserler vardır¹⁰ ki, bunlardan biri de “*Semâ' Risalesi*”dir.

*Âşık Paşa'nın Risâle fî Beyâni's-semâ'*¹¹ adlı eserinden ilk defa bahseden ve eseri tanıtan Bursalı Mehmed Tahir'dir (1333: 1/110). Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde eserin Manisa'da bir nüshası bulunduğunu bildirmekte ise de Köprülü'nün, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki *Âşık Paşa* maddesinde, *Semâ' Risalesi* ve bu eserin varlığını bildiren Bursalı Mehmed Tahir için düştüğü nottan¹² sonra, *Âşık Paşa* üzerine sonradan yapılan çalışmalarda bu eserden pek bahsedilmediği dikkat çekmektedir. Meselâ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* ile *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*'ndeki *Âşık Paşa* maddelerini yazan Necla Pekolcay, diğer pek çok hususta olduğu gibi şairin *Semâ' Risalesi* ile ilgili olarak da Köprülü'yü tekrarlamakta¹³ (Pekolcay 1977: 1/197; Pekolcay 2002: 1/498), keza *Garîb-nâme*'yi neşreden Kemal Yavuz da Bursalı Mehmed Tahir'i kaynak göstererek *Semâ' Risalesi*'ni “henüz ele

¹⁰ Ağâh Sırrı Levend “*Âşık Paşa*'ya Atfedilen İki Risale” başlıklı makalesinde bu yazıya konu edilen *Semâ' Risalesi* ile *Tasavvuf Risalesi*'nin *Âşık Paşa*'ya ait olmadığı hâlde müstensihlerce ona mal edildiği görüşündedir (Levend 1955). Cihan Okuyucu ise *Tasavvuf Risalesi*'nin *Âşık Paşa*'ya aidiyetine dair bir yazı kaleme almakla birlikte yazıda daha çok eserin tanıtımı ve *Garîb-nâme*'yle mukayesesi yapılmıştır. Okuyucu *Tasavvuf Risalesi* hakkında “*Neticede, Levend'in dediği gibi eserin bir başkasına ait olduğu keyfiyetine pek kail olamadık*”, “*Elimizdeki eserin hâlihazır bilgilere göre sahibini tayin etmek mümkün değildir.*” (1998: 199, 201) vb. cümleleriyle aslında konunun hâlâ netleşmediğini ve tartışmaya açık olduğunu ifade etmektedir. *Âşık Paşa*'nın müstakil şiirleri ve *Garîb-nâme* dışında, hemen hepsi mesnevi tarzında kaleme alınmış bazı küçük risaleleri de bulunmuştur. Şairin bu tür eserleri üzerine yapılan çalışmalar şunlardır: Rossi 1953; Levend 1954; Levend 1955; Levend 1956; Okuyucu 1998; Tavukçu 1995.

¹¹ “*Risâle fî Beyâni's-semâ'*” adı, bizim değerlendirdiğimiz üç nüshanın hiçbirinde geçmemektedir. Bu ad *Osmanlı Müellifleri*'nin bahsi geçen yerinde anıldığına göre Mehmed Tahir'in gördüğü Manisa nüshasında böyle bir başlığın bulunduğu söylenebilir.

¹² “*Bursalı Tahir, Manisa'da Muradiye kütüphanesinde Âşık Paşa'ya ait, bu isimde mensûr bir eser bulunduğunu söylerse de fazla mâlûmat vermez. Çok defa yanlış isnatlarda bulunan bu müellifin bu iddiası da tahkike muhtaçtır.* (Köprülü 1997: 1/706-707)”

¹³ Pekolcay, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde (1977) *Semâ' Risalesi*'ni hiç anmazken oldukça uzun tuttuğu diğer ansiklopedi maddesinde *Semâ' Risalesi*'nden “...ona aidiyeti tam ispat edilememiş olan bir hikâye ile *Kimya Risalesi* ve *Risâle fî Beyâni's-semâ'*'yi da sayarsak...” (2002: 1/498) sözüyle bahsetmektedir.

geçmemiş” bir eser olarak anmaktadır (Yavuz 2000: LX; Yavuz 2003: 39). Eserle ilgili bu muğlâk veya şüpheli yaklaşımlarda, Köprülü'nün mezkûr ifadelerinin etkili olduğu kanaatindeyiz.

Eserin, *Osmanlı Müellifleri*'nde anılan kayıp Manisa nüshasından başka bir nüshasının daha olduğu ilk defa Ağâh Sırrı Levend'in bir makalesiyle (1955) ortaya çıkmıştır.¹⁴ Günay Kut, *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı “Âşık Paşa” maddesinde bu eserin bir başka nüshasından daha (Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, Nu: 320) bahseder. Beş varaklık bu kısa risalenin yer yer manzum parçaların da yer aldığı mensur bir eser olduğundan söz eden Kut, bir şiirde “Âşık” mahlasının bulunduğunu ve *Garîb-nâme* ile benzerliklerin mevcut olduğunu ifade etmekle birlikte Levend'in makalesine atıf yapmaz ve bu münazaalı mesele hakkında görüş beyan etmez. Bununla birlikte Kut'un Âşık Paşa maddesinin bibliyografyasında, Ahmet Kutsi Tecer'in yazısına yer vermesi (Kut 1991: 2) konumuz açısından değerli bir tespittir.

Ahmet Kutsi Tecer'in *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*'nde (1958-1959) bu eseri tanıttığı altı sayılı yazı dizisi, herhâlde eserin Ankara nüshasının varlığını da dolaylı olarak ortaya çıkarmış olmalıdır.¹⁵ Tecer'in yazı dizisi “XV. Yüzyıla Ait Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser” başlığını taşımaktadır. Tecer'in varlığını tespit ederek makalesinde yararlandığı eser, *Garîb-nâme*'nin en eski nüshalarından biri olan Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 320 numarada kayıtlı yazmanın sonunda yer almaktadır.¹⁶ Ahmet Kutsi Tecer'in, aslında Âşık Paşa'nın *Semâ' Risalesi* olan bu eseri “XV. yüzyıla ait bir eser” olarak tanıtmaması, bu nüshanın sonunda yer alan “Mü'min ibn İbrâhîm-i Ankaravî el-

¹⁴ Levend, tespit edebildiği bir nüshasından hareketle “Âşık Paşa'ya Atfedilen İki Risale” başlığı altında yayımladığı makalesinde (1955) tanıttığı eserin Âşık Paşa'ya aidiyetine makalenin adından da anlaşılacağı gibi kuşkuyla bakmakta, daha doğrusu bu aidiyeti kabul etmemektedir. Levend bu makalede her iki eser hakkında bilgi verdikten sonra *Semâ' Risalesi*'nin tespit edebildiği tek nüshasının (Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, 5335) tıpkıbasımını da yayımlamıştır. Levend'in, bu risalenin Âşık Paşa'ya aidiyetine neden kani olmadığı konusu ileride ele alınacaktır

¹⁵ Bkz. Kut 1991: Bibliyografya.

¹⁶ Günay Kut, *Garîb-nâme*'nin en eski nüshasının “Mundy nüshası” diye bilinen Raif Yelkenci'ye ait nüsha olduğunu ve bu nüshanın Londra'da Şark Dilleri Mektebi Kütüphanesi'ne nakledildiğini belirtmektedir (Kut: 1991: 2). Ancak kataloglarda zikredilmeyen bu nüsha hakkında bir bilgi mevcut değildir. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla *Garîb-nâme*'nin en eski nüshası, burada bahsini ettiğimiz Ankara nüshasından dört yıl önce yazılmış olan Samsun İl Halk Kütüphanesi 829 numarada kayıtlı nüshadır. Evâsıt-ı Cemaziyelâhir 826 tarihinde (15-25 Mayıs 1423) istinsah edilen (Milli Kütüphane'nin internet ortamındaki kataloğunda bu tarihin 816 yazması [http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=91141] doğru değildir.) 284 varak tutarındaki bu nüshanın oldukça eksik olduğu düşünülürse Ankara nüshasının değeri daha da anlaşılacaktır. *Garîb-nâme*'nin mezkur Ankara nüshasının ilk sayfası için bkz. Resim: 1.

Bakkâl” adının müstensih mi yoksa eserin yazarı mı olduğu hususunda tereddütte olmasından (Tecer 1958b: 1709) kaynaklanmaktadır. Hâlbuki aynı yazmadaki *Garîb-nâme*’nin sonunda da aynı şahsın adının bulunması, Ankaralı İbrahim oğlu Mü’min’in müellif değil, müstensih olduğunu şüpheye mahal bırakmayacak şekilde göstermektedir (Bkz. Resim 2 ve Resim 4). Aynı hata Milli Kütüphane’nin internetteki katalogunda da tekrarlanarak eserin müellifi olarak Mümin bin İbrahim gösterilmiştir.¹⁷ Üstelik burada eser müstensihe mal edilmekle kalmamış, sonradan ilk sayfanın üzerine başka biri tarafından kurşun kalemle yazılmış olan “*Risâle-i Hilkat*” başlığı eserin adı olarak kabul edilmiştir (Bkz. Resim 3). Kurşun kalemle yazılan bu başlığın, Tecer’in makalesini yayınladığı 1958 yılından sonra yazıldığı, “*Risâle’nin başlığı, adı yoktur.*” denmesinden (Tecer: aynı yer) anlaşılmaktadır.

Yazıldığı dönemin yanlış tespiti ve eserin Âşık Paşa’ya ait oluşunun belirlenememesine rağmen Tecer’in bu yazısı, eserin bir nüshasının daha varlığının öğrenilmesi ve eser üzerine yapılan ayrıntılı yorumlarla metin aktarımları bakımından son derece önemlidir.

Biz yaptığımız araştırmalar sonucunda eserin Ankara İl Halk Kütüphanesi nüshası ve A. Sırrı Levend’in makalesine esas olan Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu: 5335 nüshasından başka Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Nu. 568’de kayıtlı bir nüshasını daha tespit ettik. Varlığından Bursalı Mehmed Tahir’in bahsettiği, yukarıda zikrettiğimiz, Manisa Muradiye Kütüphanesi nüshasına ise ulaşamadık.¹⁸

Semâ’ Risalesi’nin muhtevasına dair gerek Levend’in, gerekse Tecer’in makalelerinde oldukça ayrıntılı açıklamalar mevcut olduğundan burada tekrarına gerek görülmemiştir. Bununla birlikte, yazının sonunda konu ana hatlarıyla özetlenecektir.

Semâ’ Risalesi Âşık Paşa’nın mıdır?

Görüldüğü gibi bugüne değin gerek Âşık Paşa ve eserlerine dair yapılan yayınlarda, gerekse doğrudan *Semâ’ Risalesi*’ni konu eden çalışmalarda eserle ilgili bir belirsizlik söz konusudur. Bazı araştırmacılar böyle bir eserin mevcut olmadığını veya nüshasının bilinmediğini belirtmekte, bazıları eserin varlığını tespit etmekle birlikte Âşık Paşa’yla irtibatını kuramamakta, bazıları da eserin Âşık Paşa’ya aitliği hususunda net bir kanaate varmaktan imtina etmektedirler.

¹⁷ Bkz. http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=53800

¹⁸ Kütüphane yetkilileri tarafından eserin herhangi bir nüshasının mevcut olmadığı bildirilmiştir. Manisa nüshasına ulaşma gayretlerimize eşlik eden değerli meslektaşım Prof. Dr. Adem Ceyhan’a bu vesileyle bir kez daha teşekkür ederim.

Bütün bunlardan farklı olarak A. Sırrı Levend, *Risâle fî Beyânî's-semâ'* adlı eserin nüshasını tespit etmiş, bu nüsha üzerinden eseri tanıtmış ve sonuçta eserin Âşık Paşa'ya ait olamayacağı kanaatini izhar etmiştir.

A. Sırrı Levend, makalesinin başında eserin bulunduğu risaleler mecmuasını genel olarak tanıtmış, eseri dört sayfa boyunca özetlemiş, daha sonra da sema, raks, musiki, gizli ve açık zikir, yüksek sesle ve makamla Kur'ân okuma gibi konuların şeriat ve tasavvuf erbabınca nasıl algılandığına dair umumi bilgiler aktarmıştır. Levend'in bunlara yer vermesinin sebebi hemen sonra gelen şu ifadelerle ilgilidir:

“Şimdi bu açıklamalardan sonra koyu bir ‘müteşerri’ olduğunu bildiğimiz ‘Âşık Paşa’nın ‘semâ’ ve ‘devrân-ı sôfiye’ hakkında bu düşüncede olduğunu söylemek kolay olmaz sanırım. Bu takdirde, eserin Semâ’ Risalesi’nin Âşık Paşa’ya ait olamayacağına hükmetmek gerekir. (Levend 1955: 159)”

Levend, bu mensur eser arasına serpiştirilmiş manzumelerin birinde geçen “Âşık” mahlası için ise önce bu kelimenin “ilâhî aşk sahibi” anlamında cins isim olarak kullanılabileceğini belirttikten ve “ ‘Âşık adı, risaleyi ‘Âşık Paşa’ya atfetmek isteyen müellif tarafından konulmuş da olabilir ki, bu daha doğru görünüyor.” dedikten sonra görüşünü teyit amacıyla;

“Buna şaşmamalıdır. Eski kültür hayatımızda bu gibi hâllere çok rastlanır. Hususiyile tarikatlarını halka yaymak isteyen şeyhler tarafından, ünlü şeyhlerin fikirleri değiştirilerek, bozularak kendi görüşlerinin kalıbına döküldüğü çok görülmüştür. Bu da onlardan biridir. (Levend 1955: aynı yer)” demektedir.¹⁹

Şu hâlde eserin Âşık Paşa'ya ait olup olmadığını tahkik için Levend'in gerekçelerinden hareket etmek doğru olacaktır.

1. Levend'in, *Semâ’ Risalesi*'nin Âşık Paşa'ya ait olamayacağı hususunda en önemli dayanağı eserin konusudur. Levend, semâ' meselesi hususunda “*Mutasavvıfların çoğu, semâ’ ve ‘devrân-ı sofîye’yi mubah sayarlar. Koyu Müslümanlar ve şeriat hükümlerine sınıksız bağlı olanlar da bu hareketi doğru bulmazlar.*” demektedir. Bunun doğru olduğu biliniyor. Fakat Levend'in Âşık Paşa'yı bu topluluklardan ikincisine dâhil etmesi acaba doğru mudur? Levend'in “müteşerri” tabiriyle tasavvuf ehline muteriz bir sınıfı kastettiği ortadadır. Âşık Paşa'nın neye dayanarak bu gruba dâhil edildiğini tahmin etmemiz zor. Burada da Levend'in kendi sözlerinden hareket etmek durumundayız.

¹⁹ A. Sırrı Levend'in, Gülşehrî'nin *Kerâmât-ı Ahi Evran* adlı kısa mesnevisi için de aynı yorumu yaptığını (Gülşehrî 1957: Önsöz) biliyoruz. Bu konuda geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Köksal 2011: 30-35; Kartal 2011.

Levend'in, Âşık Paşa'nın "müteşerri" olduğu için semâ'ı destekleyen bir eser yazamayacağını iddia etmesi, her şeyden önce yazarın *Garîb-nâme*'yi dikkatle incelemediğini göstermektedir.²⁰ Zira semâ' bahsi, *Garîb-nâme*'nin daha en başında ele alınmaktadır. Hatta öyle ki *Risâle fî Beyânî's-semâ'*, Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'de daha kısa anlattığı semâ' bahsinin mensur bir şerhi gibidir.

Bu hususu açmakta yarar vardır.

Risâle fî Beyânî's-semâ', şöyle başlar:

"Ol nağamât-ı ilâhî on iki perdede qarâr dutdı.. Ol on iki perdeden dört oyun doğdı. Şöyle kim ol dört oyunuñ biri çarhıdur, biri raqşdur, biri mu'allak, biri pertâvdur."

Eserde, kâinatın yaradılışı ile musiki-semâ' ilişkisi üzerinde durulur. Nitekim "semâ'" bahsi *Garîb-nâme*'de de geniş yer bulur.²¹ *Garîb-nâme*'ye göre evrendeki bütün gezegenlerin dönüşü bir semâ'dır. Zuhâl, Merih, Müşterî... bütün yıldızlar semâ' etmektedir.²²

Nefs-i kül durdı vü çarh urdı semâ'
Cûşa geldi yir ü gök durdı semâ' (15)

Gör kalem niçe döner baş üstine
Ol semâ'da hoş kelâm dip dostına (21)

Gör müdebbirler ki niçe işdedür
Ol semâ'da her biri cünbişdedür (25)

²⁰ Esasen *Garîb-nâme*'nin beyit sayısı hakkında bidayetinden beri söylene gelen "12 bin beyte yakın" kabulünün pek çok muteber kaynağa ve çalışmaya girmiş olması da eserin alanda kendisini söz sahibi gören kimselerce dahi tam olarak incelenmediğini hatta nüshalar arasında hiç değilse beyit sayısı bakımından olsun bir karşılaştırma yapılmadığını göstermektedir. Nitekim Kemal Yavuz tarafından yapılan tenkitli neşirde toplam beyit sayısı ancak 10613'ü bulmaktadır. Tek tek ele alındıklarında ise nüshaların çoğunun bu sayıya bile yaklaşamadıkları kolaylıkla görülecektir.

²¹ Semâ' ile ilgili beyitlerin *Garîb-nâme*'nin hemen başında bulunması dikkate şayandır. Öncelikle Âşık Paşa'nın kâinatın oluşumu, gezegenler, mevsimler vs. ile semâ' (dönüş) arasında kurduğu ilişkiler, konuya atfettiği önem bakımından ilginçtir. Ama asıl ilginç olan A. Sırrı Levend'in ısrarla Âşık Paşa'nın semâ'ı onaylayan böyle bir eser yazamayacağı tezini savunurken - *Garîb-nâme*'nin başındaki- bu beyitleri görmemesidir.

²² Metinler, Prof. Dr. Kemal Yavuz'un, *Garîb-nâme*'nin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın e-kitap olarak neşrettiği internet ortamındaki metniyle TDK neşri karşılaştırılarak aktarılmıştır. Ayrıca içindeki sayılar o beytin *Garîb-nâme* metnindeki sıra numarasını gösterir.

Mirrih'i gör kim niçe başlar biçer
Ol semâ'da harket eyler kan saçar (28)

Gör ki niçe geymiş altun tonı gün
Ol semâ'da harket eyler dün ü gün (29)

Zühre'yi bir gör niçesi şâd-kâm
Ol semâ'da zevka gark olmuş müdâm (30)

Gör 'Utârid ol semâ'da ne düzer
Gördüğün işitdiğün cümle yazar (31)

Diğer gezegenler gibi ay ve yıldızlar, bulutlar da semâ' etmektedir:

Ayı bir gör kim olur mı hîç melâl
Ol semâ'da geh bedirdür geh hilâl (32)

Gör bu yıldızlar ki niçe sevnîşür
Ol semâ'da harket eyler yügrîşür (33)

Gör bulutlar niçe oynar durmadın
Niçe aglar hîç kimesne urmadın (34)

Denizlerin çalkanması, madenlerde cevherler, topraktan bitkiler çıkması hep bir semâ'dır. Semâ' kelimesi, çoğunluğu eserin hemen başındaki bu bölümde olmak üzere Garîb-nâme'de tam 25 yerde geçer.

Semâ' Risalesi'nin Âşık Paşa'ya aidiyetine itirazı konusunda Levend, -özellikle Levend'in "semâ'" merkezli itirazını esas alan- Cihan Okuyucu'ya göre de haklı değildir. Okuyucu, yine Levend'in Âşık Paşa'ya aidiyetini kabul etmediği bir başka eser olan *Tasavvuf Risalesi*'ne dair yazdığı makalesinde *Semâ' Risalesi*'ne de bir bahis açarak şunları söylüyor (1998: 200):

"Burada bir muterize yaparak 'Sema Risalesi' ile ilgili birkaç söz söylemek icab ediyor. Levend, daha evvel bahsi geçen makalesinde birçok kütüphanelerde nüshaları bulunan mezkûr risalenin²³ Âşık Paşa'ya ait olmasını tereddütle karşılar. Zira müteşerri bir mutasavvıf olan Paşa'nın, semayı tecviz etmesinin mümkün olamayacağını söyler. Kezâ eserde geçen 'Âşık' ismine de itibar etmez. Halbuki Garipname üzerinde yapılacak üstünkörü bir

²³ Burada bir zühul olmalı. Zira Levend, değerlendirmesini eserin sadece Fatih nüshası üzerinden yapmakta ve başka herhangi bir nüshadan söz etmemektedir.

inceleme dahi bu eser üzerindeki Mevlana tesirini farketmeye yeter. (...) Kezâ Paşa'nın sema kelimesini ne kadar sevdiği, bu terimi her vesile ile bol bol kullanmasından ve her şeyi semada göstermesinden anlaşılıyor. Başka bir araştırma mevzuu olabilecek bu bahsi, Sema Risalesi'nin Âşık Paşa'ya ait olmaması için hiçbir sebep olmadığını ifade ederek kapatmak istiyoruz."

Görüldüğü gibi *Garîb-nâme*, Levend'in bu husustaki temel dayanaklarından olan "Âşık Paşa'nın semâ'ı övücü bir eser yazmasının mümkün olmadığını" tezini bütünüyle dayanaksız bırakmaktadır.

2. Levend, "*Risalenin ifadesi de, içinde Âşık Paşa'nın kullandığı birkaç eski kelime bulunmakla beraber, Âşık Paşa'nın ifadesine hiç benzemiyor. Bu da şüphelerimiz[i] kuvvetlendiren bir başka tanıktır.*" diyor (1955: aynı yer). Hâlbuki bu küçük eser dikkatle incelendiğinde arkaik Türkçe kelimelerin kullanım oranı bakımından da *Garîb-nâme*'den farklı olmadığı görülecektir. Levend'in, muhtemelen tezini güçlendirmek için kullandığı "birkaç eski kelime"ye eserden bazı örnekler verirsek konu daha berraklaşacaktır:

Kendözi (kendisi), bilü (bilinç, şuur), birle (ile), eyitmek (söylemek), tırmak (ayağa kalkmak), yaz (ilkbahar), yaşıl (yeşil), tın (elbise), Çalap (Allah), çevrinmek (dönmek, dolaşmak), değşürilmek (değiştirilmek), şoğılmak (kurumak), issi (sıcak), aşşı (fayda), ıs (sahip), daş (dış), iltmek (göndermek), ayruğ (başka), geñlü geñsüz (ister istemez), sayru (hasta), uçmağ (cennet), tamu (cehennem), yazık (günah), görklü (güzel, gösterişli), Tengri (Tanrı), kaçan (ne zaman), şeşmek (çözmek), karañu (karanlık), daşra (dışarı), kanda (nerede), dağı (dahi), kancaru (nereye)...

Eserde kullanılan ekler de dikkat çekicidir. -ıcağ, -icek gerundium eki, -ısar, -iser gelecek zaman eki, -ğıl, -gil emir kipi eki gibi eklerin çokluğu ve ama özellikle -sadece Ankara nüshasında görülen- ablatif eki olarak bir yerde "-dın"ın ekinin ve "dağı" yerine "dağı" kullanılması, kezâ diğer nüshalarda "görseñe" olan kelimenin Ankara nüshasında üç yerde "görseñe" şeklinde geçmesi, eserin XIII-XIV. yüzyıl Anadolu Türkçesine ait olma ihtimalinin dil bakımından güçlü delilleri sayılır.

Bu hususta çok önemli bir başka noktaya daha değinmek istiyoruz. A. Sırrı Levend, tespitlerini 1724'de istinsah edilen Fatih nüshası üzerinden yaptığı için eserin diliyle ilgili değerlendirmelerinde -kısmen de olsa- mazur görülebilir. Eğer Levend, *Semâ' Risalesi*'nin 1426/27'de istinsah edilen Ankara nüshasını görseydi farklı sonuçlara ulaşabilirdi, diye düşünüyoruz. Çünkü nüsha karşılaştırmasından açıkça anlaşılıyor ki

Fatih nüshasının müstensihisi kendi zamanında kullanılmayan veya pek bilinmeyen eski kelimeleri kendi bilgisince okurların anlayabilecekleri şekle çevirmek gibi bir müdahalede bulunmuştur. Konuyu birkaç örnekle açalım. Aşağıdaki kelimelerden baştakiler aynı kelimenin Ankara nüshasındaki, ikinciler Levend'in gördüğü Fatih nüshasındaki şeklindedir:²⁴

bilü : bilme, bilür²⁵ / birle : ile / bu kez : ba' dehû / deġşürildi : deġiřdi / eyitdi : buyurur / görseñne kim : gör e, görseñe / kendüzini : kendüyi / kim : zîrâ²⁶ / ol oġtın ol vaġtın / oġınısar : oġınur / řoġılmış : kurumış / şeşilür : çözer / yaz : bahâr...

řu hâlde Levend'in, eserin Âşık Paşa'ya ait olamayacağına dair "dil ve ifade" hususundaki dayanağı da geçerli görünmemektedir.

3. Levend'in bir itiraz noktası da, *Risâle fî Beyânî's-semâ'*daki manzumelerden birinde geçen "Âşık" kelimesiydi. Söz konusu ibare üç beyitlik bir kıt'anın aşağıdaki beytinde geçiyor:

Bu řureti dökilür dopraġa olur pertâv

Bu işleri görüp 'ÂŞIK eydür bu aġvâli

Buradaki "Âşık" kelimesinin mahlas olduġu eski şiirimize aşına olan herkes tarafından teslim edilir. Nitekim eserin Levend'in gördüğü Fatih nüshasında "Âşık" kelimesinin üzeri çizilmiş, en eski nüsha olan Ankara nüshasında bu kelime kırmızı mürekkeple yazılmıştır ki sadece bunlar bile Âşık'ın cins isim deġil mahlas olduġunu teyit etmektedir.²⁷

Yine bu cümleden olarak, Levend'in eseri bir başkasının yazıp Âşık Paşa'ya mal etmiş olabileceği tezi ise ispatlanmadıkça ancak bir iddia olarak kalacak bir faraziye kabul edilebilir. Kaldı ki, kısa bir risale olmakla birlikte edebî kıymeti haiz böyle yüksek bir eseri kimin ne gerekçeyle başka birine mal etmeye ihtiyaç duyacağı sorusunu cevaplamak da oldukça zordur.

Agâh Sırrı Levend'in itirazlarından sonra, eserin Âşık Paşa'ya aidiyetini güçlendiren önemli başka işaretlere de değinmek istiyoruz.

²⁴ Önce bir tablo hâlinde, fotoġrafların da ekli olduġu uzun bir liste hazırlamıştık. Fakat oldukça uzayan makalenin hacmini daha da artırmamak için bundan kaçındık. Ekteki tenkitli metinde de görülebileceği gibi benzeri daha onlarca farklılık mevcuttur.

²⁵ Ankara nüshasında iki yerde geçen "bilinç, şuur manasındaki bilü kelimesi, Fatih nüshasında bir yerde "bilür", diġerinde "bilme" olarak karşılanmıştır. Çift karşılık gösterilen diġer örnekler de bu şekildedir.

²⁶ Bu bağlacın Fatih nüshasında birkaç yerde deġiştirildiği veya eksiltildiği gibi deġiştirilmeden aynen korunduġu yerler daha çoktur.

²⁷ Özellikle şiir mecmualarında, belirgin olması ve dikkat çekmesi için şairin mahlasının tıpkı bu nüshalarda olduġu gibi üzerinin çizilmesi veya renkli mürekkeple yazılması yaygın bir uygulamadır.

1. *Garîb-nâme* ile *Risâle fî Beyâni's-Semâ'* arasında, konumuzu aydınlatması için son derece kayda değer, semâ'dan ısrarla söz edilmesinden başka benzerlikler de vardır.

Garîb-nâme'de, “anâsır-ı erbaa” denilen dört unsur, su, ateş, toprak ve hava da semâ'a eşlik ettirilir:

*Yili bir gör kim neler eyler neler
Ol semâ'da ya'ni yüzler tâzeler (35)*

*Suyı gör kim niçe akar durmadın
Yir komaz kandası da yüz sürmedin (36)*

*Yiri gör kim secdeye urmuş yüzün
Ol semâ'da yavu kulmuş kendüzün (37)*

*Gör bu odı niçe yanar yandurur
Hem döner hâlden hâle hem döndürür (38)*

Semâ' Risâlesi'nin de baş tarafında “anâsır-ı erbaa” aynı semâ'ın takipçileridir: “...*Bu ‘anâsır-ı erba’a ol dört oyına muvâfiğ düşdü. Evvel şu geldi, çarğ döndü. Ardınca ot geldi, rakşa girdi. Ardınca yıl geldi mu‘allağ döndü.*”

Garîb-nâme'nin dördüncü bâbının üçüncü dâsitânında mevsimler şu beyitlerde sayılır:

*Kimse kim yazın yeşil yaprak seve
Yay gününde yaylayu kölge kova (1978)*

*Güz geliçek nesne girmez eline
Görnüdur kim kışın anuñ hâli ne (1979)*

Semâ' Risâlesi'nde insan ömrü bir “yıl”a, ömrün dört dönemi dört mevsime benzetilir:

“Eger kişinüñ yaşı biñ olsa yılı birdür. Kamusı ol bir yıl içinde geçer. Biñ kez gelse hemân yine ol bir durur. Ve lîkin ol bir yıla dört fasl virdi: Üç ay yaz, üç ay yay, üç ay güz, üç ay kış.”

Âşık Paşa *Garîb-nâme*'de de tıpkı *Semâ' Risalesi*'nde olduğu gibi insan ömrünü bir yıla benzeterek şöyle söyler:

*Bir yılıñ şerhi ki bu dört fasl-ıla
Takrir itdüm ben saña kıldan kıla (1985)*

Ol senüñ seksen yaşuñ beñzer şuña
İşid imdi eydeyüm öñden soña (1986)

Bu beyitlerin ardından ortalama insan ömrü olan 80 yılı 20'şer yıllık dört bölümde ele alınır. Tıpkı “yaşnâme”lerde olduğu gibi her bir bölümün özelliklerinden bahsedilir. Burada da *Semâ' Risalesi'*ndeki gibi ilk 20 yıl bahar mevsimine, sonraki yirmi yıl yaz, sonraki güz ve nihayet 60-80 yaş arası kış mevsimine benzetilmektedir.

Bu benzerliği bir “tesadüf” olarak nitelemek herhâlde mümkün değildir.

2. Bütün bunlardan başka, eserin ulaşılamayan Manisa nüshası dâhil, şimdilik dört nüshasının mevcudiyeti de *Semâ' Risalesi'*nin Âşık Paşa'ya ait oluşunu güçlendiren hususlardan biri olarak sayılabilir.²⁸ Bu nüshalardan ikisinin (A ve V nüshaları) bir *Garîb-nâme* nüshasıyla iç içe bulunmasının da bu düşünceyi pekiştirmesi açısından manidar olduğunu düşünüyoruz.

3. Ayrıca eserin dil ve üslûbu, kurgusu, kendini bir başkası gibi göstermek isteyen meçhul bir kalemden çıkmayacak kadar sağlamdır ki bunu da bir başka not olarak kaydetmek gerekir.

Bu konuyla ilgili netice olarak; A. Sırrı Levend'in “Âşık Paşa'ya atfedilen eser” olarak takdim ettiği *Semâ' Risalesi'*nin Âşık Paşa'ya aidiyetinin şüpheye mahal bırakmayacak kadar kesin olduğu kanaatinde olduğumuzu ifade edelim.

Eserin Konusu

Semâ' Risalesi, Âşık Paşa'nın İslâm âleminde öteden beri tartışma konusu olan “semâ”ın haram mı, helâl mi, mubah mı olduğu konusundaki tavrını ortaya koymak amacıyla yazdığı bir eserdir.

Eserde Allah'ın “kün” (ol) emriyle birlikte “ilâhî bir nagamât” (ezgi, musiki) koptuğu, ondan sonra bütün kâinatın “cûşa geldiği”, o ilâhî nağmelerden “on iki perde”nin, on iki perdeden de “dört oyunun” doğduğu ifade edilir. Bu dört oyun: çarh, raks, muallak ve pertâvdir.

Ondan sonra eser “dört” merkezli olmak üzere devam eder. Yılın dört mevsimi de bu dört oyun gibi insan ömrünün dört evresine benzetilir. İnsanda bulunan dört unsur (anâsır-ı erbaa) işlenir. Bu cümleden olarak

²⁸ *Semâ' Risalesi* benzeri risaleler hacimsiz eserler oldukları için genellikle risale mecmuaları içinde onlarca eserle birlikte bulunmaktadır. Kütüphanelerimizde şiir mecmuaları gibi risale mecmualarının da ayrıntılı tasnifleri yapılmadığı için eserin yeni nüshalarının da zamanla ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir.

“sayılar” hususunda da tezimizi teyit edici, başka bir ifadeyle Levend’in iddiasını zayıflatan bir durumdan daha bahsetmek gerekir. Bilindiği gibi Garfb-nâme’nin bütününün sayılarla ilgisi vardır. Şair 10 “bâb” a ayırdığı eserini matematiksel bir örgüyle kurgulamış, kaçınıcı bâb işleniyorsa o sayıyla ilgili kıssalar anlatmıştır. Nitekim Semâ’ Risalesi’nde de bu durumun bir başka örneğini bu “dört” sayısıyla ilgili açıkça görüyoruz.

Düşüncelerini konuyla ilgili âyet ve hadislerle desteklemeye çalışan Âşık Paşa’nın bütün bunlardan amacı kâinatta her şeyin bir “dönüş ve hareket” hâlinde olduğunu, buradan hareketle de her şeyin dönüş (semâ’) hâlindeyken insanın bu dönüşe ayak uydurarak dönmesinin de normal ve hatta gerekli olduğu neticesine varmaktır. Nitekim bunu “...yir ü gök dağı yirde gökde ne var-ısa cümle hareketdedür. Oynar geñlü geñsüz. Zîrâ kim oynadıcı var.” sözleriyle net bir şekilde ortaya koyar.

Ona göre semâ’ dört grup insana helâl veya mubahtır:

1. Neden semâ’ ettiğini bilenler (Kâinattaki devri / dönüşü idrak edenler)
 2. Davet sahipleri (İnsanları doğru yola çağırılar)
 3. Vecd hâlindeki insanlar (Oğul-kız, zarar-ziyan bilmeyen hâl ehli kimseler; şeyhler)
 4. Vecd hâlindekilere uyanlar (Diğerlerine helâl, bunlara mubahtır)
- Bunlar dışındaki bütün zümrelere semâ’ haramdır.

Eserin Önem ve Değeri / SONUÇ

1. Eser, her şeyden önce Âşık Paşa gibi Anadolu’da Türk edebî yazı dilinin en önde gelen kurucularından birine ait olmakla önemlidir. Bu anlamda *Âşık Paşa külliyyatının değerli bir parçasıdır.*

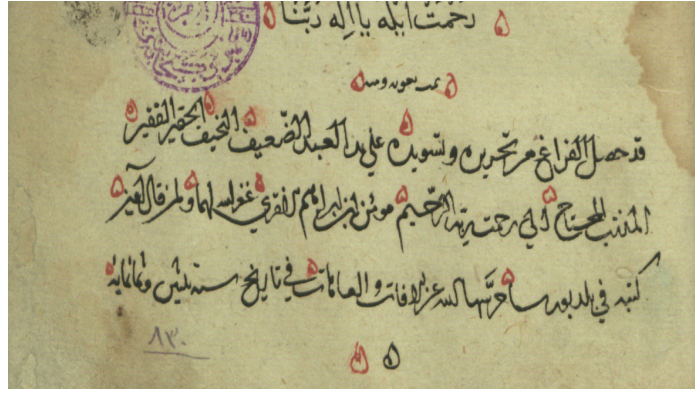
2. Âşık Paşa’ya aidiyeti münazaalı olan *Tasavvuf Risâlesi*’ni saymazsak -şimdilik- Âşık Paşa’nın mensur olarak yazılmış tek eseri olmak bakımından önemlidir. Böylece *Âşık Paşa’nın nesirciliği* hakkında da bilgi sahibi olma imkânına kavuşmuş oluyoruz.

3. Eserin bir başka önemi de Âşık Paşa’dan iki asır önce semâ’ ve raksa -belli şartlarda- cevaz veren İmam Gazâlî tarafından başlatılıp sonradan Türk diliyle yazılan eserlerde de çokça tartışılacak olan *semâ’ konusunda yazılan ilk Türkçe eser* olmasıdır.

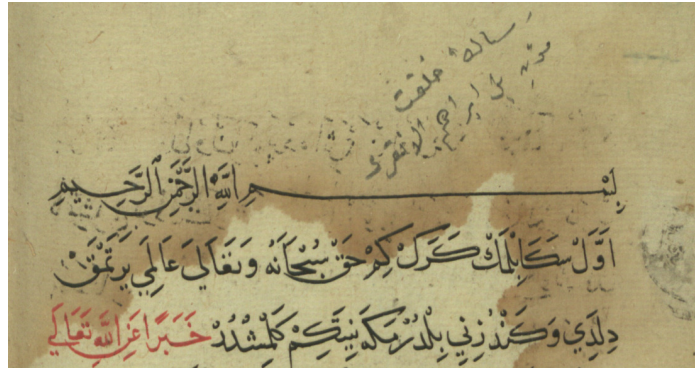
FOTOGRAFLAR

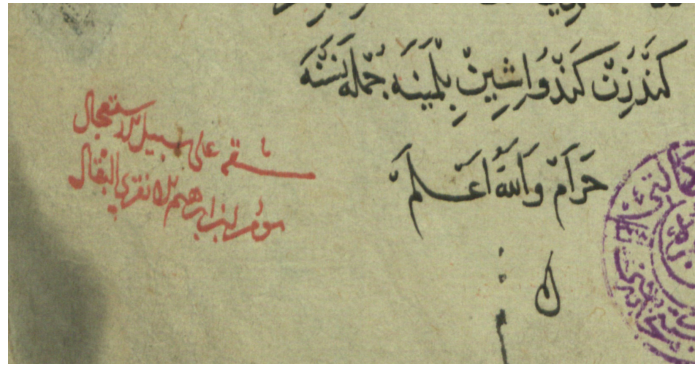
Resim 1: Sonunda Semâ' Risalesi de yer alan Garîb-nâme'nin – bilinen- en eski ikinci nüshasının (Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. Nu. 320) ilk sayfası

Resim 2: *Garîb-nâme*'nin Ankara nüshasının sonundaki ketebe kaydı

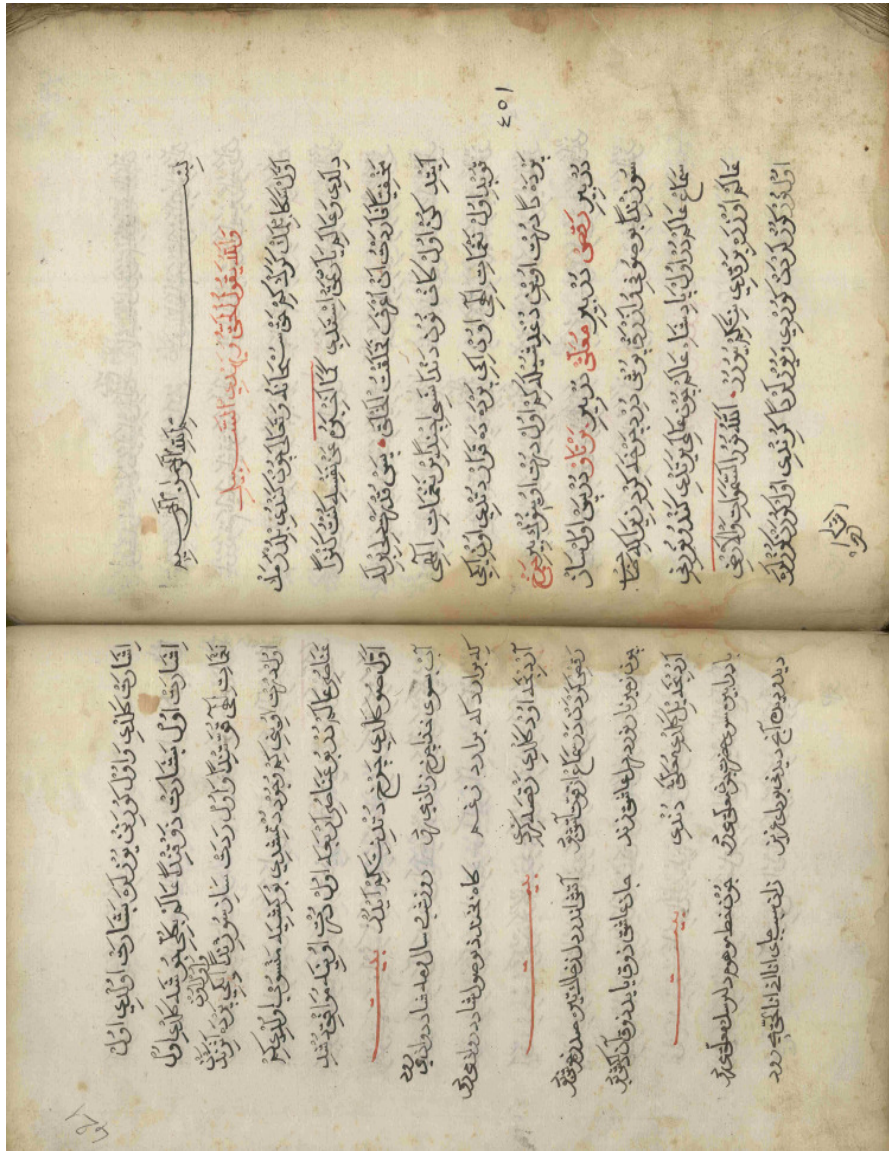
Resim 3: *Semâ' Risalesi*'nin (Ankara nüshası) başına yazılan ve kataloga müellif bilgisinin yanlış girilmesine sebep olan kayıt: Risâle-i Hilkat Mü'min bin İbrâhîm el-Ankarî

Resim 4: *Semâ' Risalesi*'nin sonunda derkenara yazılan istinsah kaydı (Ankara nüshası)

Resim 5: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Nu: 320/2 nüshasının ilk sayfaları

Resim 6: Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Nu. 568/2 nüshasının ilk sayfaları.

اولدن اول درت اون کم وجود دوستدی بوکشیه منسوی
 اولدی نزلنا صواعلدر بوغنا صل ربوع اول درت
 اوینده موافق دوستدی اول موکلادی چرخ دوندی
 ادبجر اول کلا دی قصه کوردی ار دبجر بل کلا دی معنی
 دوندی ار دبجر طبلاتی کلا دی برتا اولادی چون اول
 خالق بچون بل وعلی بوی براندی بوعلی عالی بزم وچو
 دهمده موجود اولدی نیک بورت کلام قدیمه کلندر
 وفا لرض ایان لوقین وفا نقسیم افلا نصهر ورت
 امدی بو صگتو نیک عالمه نقش الدی واد مبخش اللف
 کوز ووردی بزه افی کورک ایچون قولاق ووردی
 ایشیک ایچون دل ووردی سونیاک ایچون الوردی
 دوست ایچون ایت ووردی بورتک ایچون کولای ورت
 بلک ایچون عمل ووردی اکلایم ایچون حان ورت
 مینش ایچون فن ووردی حورک ایچون عمویرت
 دلک ایچون اکنی اول عموی برینل انازه سنه نورت
 اکر کشیک باشی بوز اولورسه ده بیلی بورد خوشبول
 بریل ایچنده کیم نیک کرکله همان بنه اول بریلدر
 واکن اول بریلدر درت فصل ووردی افع ای کل
 افع ای پای افع ای کوز افع ای قیش اول اول
 ایچ بوردکم اون ایچ اید بوردت فصل اول درت
 اوینده بر اقدیم جریح معلق برتا ورت
 افع ای با زجوع ایچنده کیم نیک
 اولدی نه بریزی ندرت ورت کلا قیش کیم نیک سنانغلا بوز اولدی

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu. 5335 nüshasının ilk sayfaları.

اولدن اول درت اون کم وجود دوستدی بوکشیه منسوی
 اولدی نزلنا صواعلدر بوغنا صل ربوع اول درت
 اوینده موافق دوستدی اول موکلادی چرخ دوندی
 ادبجر اول کلا دی قصه کوردی ار دبجر بل کلا دی معنی
 دوندی ار دبجر طبلاتی کلا دی برتا اولادی چون اول
 خالق بچون بل وعلی بوی براندی بوعلی عالی بزم وچو
 دهمده موجود اولدی نیک بورت کلام قدیمه کلندر
 وفا لرض ایان لوقین وفا نقسیم افلا نصهر ورت
 امدی بو صگتو نیک عالمه نقش الدی واد مبخش اللف
 کوز ووردی بزه افی کورک ایچون قولاق ووردی
 ایشیک ایچون دل ووردی سونیاک ایچون الوردی
 دوست ایچون ایت ووردی بورتک ایچون کولای ورت
 بلک ایچون عمل ووردی اکلایم ایچون حان ورت
 مینش ایچون فن ووردی حورک ایچون عمویرت
 دلک ایچون اکنی اول عموی برینل انازه سنه نورت
 اکر کشیک باشی بوز اولورسه ده بیلی بورد خوشبول
 بریل ایچنده کیم نیک کرکله همان بنه اول بریلدر
 واکن اول بریلدر درت فصل ووردی افع ای کل
 افع ای پای افع ای کوز افع ای قیش اول اول
 ایچ بوردکم اون ایچ اید بوردت فصل اول درت
 اوینده بر اقدیم جریح معلق برتا ورت
 افع ای با زجوع ایچنده کیم نیک
 اولدی نه بریزی ندرت ورت کلا قیش کیم نیک سنانغلا بوز اولدی

METİN

Nüsha tavsifleri:

1. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Nu: 320/2 nüshası (A): Eser, aynı cilt içinde bulunan Garîb-nâme'nin sonunda 367b-373a sayfaları arasında yer alıp 250x160-203x115 mm ölçülerindedir. Yıldız zencirekli, köşebendli, vişne rengi meşin cilt içinde, yer yer nem lekeli, kenarları tamir görmüş kahverengi kâğıda, her sayfada 15 satır olmak üzere, nesih hatla, sözbaşları kırmızı olarak yazılmıştır. Aynı ciltteki Garîb-nâme gibi bu da *Mü'min ibn İbrâhîm el-Ankarî* tarafından *Bursa'da*, 830 (M. 1426/27) yılında istinsah edilmiştir. Nüsha, adı geçen koleksiyona kayıtlı olmakla birlikte Millî Kütüphane'de bulunmaktadır (DVD Nu: 2209).

Bu nüsha, istinsah tarihi itibarıyla, sadece bu eserin değil XV. yüzyıldan daha eski bir nüshasına bugüne değin rastlanmayan Garîb-nâme'nin de en eski nüshalarından biri olması bakımından çok değerlidir.

2. Vezirköprü (Samsun) İl Halk Kütüphanesi Nu. 568/2 nüshası (V): Eser, aynı cilt içinde bulunan Garîb-nâme'nin sonunda 420b-427a sayfaları arasında yer almakta olup 290x180-210x105 mm ölçülerindedir. Sırtı kahverengi meşinle tamir görmüş, şemseli, zencirekli, koyu kahverengi harap bir ciltte, koyu krem yer yer yıpranmış ve tamir görmüş su yolu fligranlı kâğıda her sayfada 14 satır olmak üzere söz başları ve kimi vurgulanan yerler kırmızı olarak harekeli nesihle yazılmıştır. Müstensihî kayıtlı olmayan nüsha hicrî 1029 (M. 1619/20) tarihinde istinsah edilmiştir. Garîb-nâme ile aynı müstensih tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Ketebe kaydı Garîb-nâme'de değil, bu eserin sonunda bulunmaktadır. Nüsha, adı geçen koleksiyona kayıtlı olmakla birlikte Millî Kütüphane'de bulunmaktadır (DVD Nu 1688) [1 ve 2. sıralardaki nüshaların tasnifinde kısmen Milli Kütüphane'nin elektronik kataloğundan yararlanılmıştır.]

Bu nüshanın iki önemli özelliği dikkat çekmektedir. Birincisi, diğer iki nüshada bulunmayan dört Farsça kıt'ayı barındırmasıdır. Diğer özelliği ise XVII. yüzyıl başlarında kopya edilen bir nüsha olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi dil ve imlâ hususiyetlerini büyük oranda koruyan, dikkatli bir müstensih'in kaleminden çıkmış olmasıdır. Bu da, bizi müstensih'in dikkat, özen ve bilgisinin yanı sıra çoğaltıldığı nüshanın eski bir nüsha olması bilgisine de götürür.

3. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu. 5335 nüshası (F): Bir risaleler mecmuasının 83b-87a sayfaları arasında bulunmakta olup 215x138-153x65 mm ölçülerindedir. Kahverengi, şemseli, miklepli meşin cilt içinde, açık krem renkli kâğıda her sayfada 23 satır olmak üzere söz başları kırmızı, harekesiz nesihle *12 Muharremü'l-harâm 1137 (1 Ekim*

1724) günü istinsah edilmiştir. Müstensihî belli değildir [Nüsha tasnifinde kısmen Levend 1955: 153'den yararlanılmıştır.]

TENKİTLİ METİN

//83b F// HĀZĀ RİSĀLE-İ 'ĀŞİK PAŞA KÜDDİSE
SIRRAHU'L-'AZİZ²⁹

//420b V, 367b A// Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

“*Vallāhu yeḳūlu'l-ḥaḳḳa ve huve yehdi's-sebīl*”³⁰ * Evvel saña bilmek gerek kim Ḥaḳ subḥānehū ve te'ālā 'ālemi yaratmaḳ diledi ve kendözini bildürmege nitekim gelmişdür ḥaberan³¹ 'ani'llāhi te'ālā “*Kuntu kenzen maḥfiyyen fe-eredtü*”³² en u' rife fe-ḥalaḳtu'l-ḥalka” * Pes³³ ḳudret dili birle eytdi: “*En yeḳūle lehū kun fe-yekūn.*”³⁴ * Ol kâf-ıla nūn dendānından³⁵ bir naḡamāt-ı ilāhī ḳopdı. Ol naḡamāt-ı ilāhī on iki perdede ḳarār dutdı. Ol³⁶ on iki perdeden dört oyun³⁷ doğdı. Şöyle kim ol dört oyunuñ biri çarḥdur, biri raḳşdur, biri mu'allaḳ³⁸, biri pertāvdur³⁹. Pes⁴⁰ ol sâz sūzından⁴¹ bu şūfī-i azraḳ-pūş⁴² durdı⁴³, çarḥa girdi. Zīrā kim⁴⁴ şāḥib-

²⁹ Başlık: - A, V

³⁰ “Vallāhu yeḳūlu'l-ḥaḳḳa ve huve yehdi's-sebīl”: - A; “Vallāhu yeḳūlu'l-ḥaḳḳu ve yehdi's-sebīl” F

* “Allah gerçeḡi söylemektedir. Doğru yola o eriştirir.” Ahzâb suresi, 4. âyet.

³¹ 'ālemi yaratmaḳ diledi ve kendözini bildürmege nitekim gelmişdür ḥaberan: çün kendüyi bildürmek diledi ve 'ālemi yaratmaḳ istedi kemā aḥbrehū F, V

³² fe-eredtü: - A

* “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve bilinmek için mahlūkatı yarattım.” Hemen bütün mutasavvıf zümrelerinde çok önem atfedilen ve hadis-i kudsi olduḡu iddia edilen söz.

³³ Pes: - A

³⁴ “En yeḳūle lehū kun fe-yekūn”: “Kūn” F, V

* “O şeye ol der, hemen olur.” Yasin Suresi, 82. ayetten iktibas.

³⁵ ol kâf-ıla nūn dendānından: kâf nūn dendānesi içinden V, kâf u nūn dendānı içinde F

³⁶ Ol: - V

³⁷ oyun: oyun F

³⁸ çarḥdur biri raḳşdur biri mu'allaḳ: çarḥdur ve biri raḳşdur ve biri mu'allaḳdur F

³⁹ pertāvdur: pertāvidür A

⁴⁰ Pes: - A

⁴¹ sâz sūzından: sâz u sözden V

⁴² şūfī-i azraḳ-pūş: şūfī vü azraḳ-pūş V

semâ^c dur. Ol pâzişâh⁴⁵ çün ‘âlemi yarattı, kendü nûrın⁴⁶ ‘âlem üzre bırağdı. Nitekim buyurur⁴⁷: “*Allāhu nūru’s-semāvāti ve’l-arđi.*”^{*} Ol nūr gözlerden gördi⁴⁸ ve yüzlerden görindi. Ol gören gözlere //421a V// işâret geldi ve ol görinen yüzlere beşâret oldı ve⁴⁹ ol işâret ve⁵⁰ ol beşâret zevğinden ‘âlem be-küllî cūşa⁵¹ geldi. Ol nağamât-ı ilâhî kuvvetinden ve ol irâdet⁵² sâzı sūzından⁵³ //368a A// ve ol on iki perde //84a F// eşerinden ol dört oyun kim vücūd dutmış-ıdı⁵⁴. Bu dört kişiye⁵⁵ mensûb oldı kim⁵⁶ ‘anâşır-ı ‘âlemdür. Bu ‘anâşır-ı erba‘a ol dört oyuna muvâfık düşdi. Evvel şu geldi, çarğ döndi. Ardınca ot geldi, rağşa girdi. Ardınca yil geldi mu‘allağ döndi. //421b V// Ardınca toprak geldi pertâv oldı⁵⁷. Nitekim eydür⁵⁸: *Beyt*

[Vezin: - . . - / - . . - / - . . - / - . . -]

“Āb be-sū-yı Ĥudā çarğ-zenān mīreved^{*}

Rūz [u] şeb ü sāl ü meh şād devān mīreved

Gāh⁵⁹ ber-āyed⁶⁰ (.....)⁶¹ gāh⁶² ber-āyed zi-ğam

⁴³ durdı: dururdu F

⁴⁴ kim: ki V

⁴⁵ pâzişâh: pâdişâh F

⁴⁶ nûrın: nûrını F, V

⁴⁷ Nitekim buyurur: - A

* “Allah göklerin ve yerin nurudur.” Nur suresi, 35. âyet

⁴⁸ gördi: - A

⁴⁹ ve: - F, V

⁵⁰ ve: - A, V

⁵¹ cūşa: - F

⁵² irâdet: dört F, redet V

⁵³ sâzı sūzından: sâz u sözünden V

⁵⁴ dutmış-ıdı: dutmışdı F, V

⁵⁵ Bu dört kişiye: Bu kişiye F, V

⁵⁶ kim: zîrâ F

⁵⁷ Evvel şu geldi çarğ döndi: - A; çarğ döndi: çarğı dutdı V; Ardınca ot geldi, rağşa girdi. Ardınca yil geldi mu‘allağ döndi. Ardınca toprak geldi pertâv oldı: - F

⁵⁸ “Nitekim eydür” ibaresinden itibaren dördüncü Farsça şiirin sonundaki “Çün ol Ĥâlîğ-ı bîçün...” ibaresinin başlangıcına kadar olan bölüm sadece V nüshasında vardır.

* Oldukça sorunlu olan Farsça ibarelerin çözümünde yardımcı olan değerli kardeşim Ali Rıza Mukaddem’e teşekkür ederim.

Gâh be-ḥanded be-vuşûl-i şād-revān mîreved⁵⁹*

Ardınca od geldi, raqşa girdi. *Beyt*

[Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . - -]

‘Raqş kerden der-semâ‘ ez-ḳuvvet-i âteş büved

Âteş-ender-dil zi-ḥāk-i tîre şad reh hoş büved

Çün zehîr-i nâr nûr[î] der-dil-i ‘âşık zened

Cân-ı ‘âşık zevk yâbed zevk-ı ân dil-keş büved⁶⁰*

Ardınca yil geldi mu‘allaḳ döndi. *Beyt*

[Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . - -]

‘Bād-râ bîn sū-yı Ḥazret çün mu‘allaḳ mîreved

Çün ḥaṭ-ı mevḥûm-ı dil-ber seg (?) mu‘allaḳ mîreved

Dîd ü dîde ânç dîd[end] nî büved [ân] ey ‘azîz

Z’ân sebep cāy-ı *ene innî ene’l-Ḥaḳ* mîreved⁶¹*

Ardınca toprak geldi pertāv oldı. *Beyt*

[Vezin: - . . / - . . / - . . / - . .]

‘Pertāv bûde’î tu be-ḥāk ey cüvân-i pāk

Ez-ḥāk bûdenest niger bûd-i mâ zi-ḥāk

Z’âgâz-i ‘*kün*’ be-ḥāk çü pertāv mişevd

⁵⁹ Gâh: metinde “Kih”

⁶⁰ Metinde “ber-âred” yazan kelimelerin böyle olması gerektiği düşüncesindeyiz.

⁶¹ Hem vezin, hem anlam yönünden burada bir kelimenin eksik olduğu anlaşılmaktadır.

⁶² gâh: metinde “geh”

* “Su, Tanrı’ya doğru büklüm büklüm gidiyor. Gündüz-gece, ay-yıl coşkuyla koşarak gidiyor. Bazen (...’dan), bazen gamdan kalkar; kâh kavuşmasından sevinçli, kâh ruhu akar gibi gidiyor.”

* “Sema’da raks etmek ateşin gücündendir. Gönülde ateşin olması, kara topraktan (kederlenmekten) yüz kat daha iyidir. Ateş iniltisi gibi bir ışık âşığın gönlüne vurunca, âşığın canı gönül çekici bir zevk bulur.”

* “Sevgilinin belli belirsiz ayva tüyleri gibi muallak bir şekilde Hazret’e doğru giden rüzgârı gör. Ey aziz! O, gözün gördüğü şeyler değil (aslolan); Bu yüzdendir ki, *ene innî ene’l-Ḥaḳ* (‘ben’ değil, ‘Ben Hakk’ım’) yerine (Hallac-ı Mansûr’a) gidiyor.”

Pîş-i u hâk şev ki maşûn nê 'îez-helâk”*

Çün ol Hâlık-ı bî-çün -celle ve ‘alâ- bizi⁶³ yaratdı. Bu cümle ‘âlemi bizüm vücûdumuzda mevcûd eyledi. Qavluhû te‘âlâ “*Ve fi ‘l-ardî âyâtun li ‘l-mûkinîne ve fi enfusikum efelâ tubşirûn.*”*

İmdi bu hikmetleri kim⁶⁴ ‘âleme naqş eyledi ve⁶⁵ Âdemîye bahş eyledi. Göz virdi bize anı görmek-içün. Kulağ virdi işitmek-içün. Dil virdi söylemek-içün. El virdi dutmağ-içün. Ayağ virdi yürümek-içün. Göñül virdi bilmek-içün. ‘Aklı virdi añlamak-içün⁶⁶. Cân virdi cünbiş-içün. Ten virdi hareket⁶⁷ için. ‘Ömür⁶⁸ virdi dirlik-içün. Ve lîkin⁶⁹ ol ‘ömri bir yıl içinde⁷⁰ kodı. Eger kişinüñ yaşı biñ olsa⁷¹ yılı birdür. Qamusı ol bir yıl içinde geçer. Biñ kez gelse hemân yine ol bir durur⁷². Ve lîkin⁷³ ol bir yıla dört faşl virdi: Üç ay yaz⁷⁴, üç ay yay, üç ay güz, üç ay kış. Ol on iki perde kim on iki aydur⁷⁵. //422a V// Bu dört faşla havâle kıldı kim yaz u yay u güz [ü] kışdur⁷⁶. Bu dört faşlı ol dört oyma bırağdı kim çarğ u rağş u mu‘allağ u⁷⁷ pertâvdur. Görseñe //368b A// üç ay yaz geçer, çarğ içinde. ⁷⁸Nitekim eydür şî‘r.⁷⁹

* “Ey temiz genç! Sen toprağa atılmışsın. Bil ki bizim topraktan oluşumuz varlık toprağındandır. Çünkü yaratılış emrinin (kün) başlangıcında toprağa atılır. Onun önünde toprak ol ki helâk olmaktan korunmuş değilsin.”

⁶³ -celle ve ‘alâ- bizi: - A, celle ve kanâ bizi V

* “Kesin olarak inananlara, yeryüzünde ve kendi içinizde Allah’ın varlığına nice deliller vardır, görmez misiniz?” Zâriyât suresi, 20-21. âyetler.

⁶⁴ hikmetleri kim: hikmetler ki A

⁶⁵ ve: - A

⁶⁶ Ayağ virdi yürümek-içün. Göñül virdi bilmek-içün. ‘Aklı virdi añlamak-içün: - A

⁶⁷ hareket: hizmeti A

⁶⁸ ‘ömr: A’da “‘ömer” okunacak şekilde hareketlenmiştir.

⁶⁹ Ve lîkin: Lâkin F

⁷⁰ içinde: endâzesinde V, endâzesine F

⁷¹ biñ olsa: yüz olursa V, yüz olursa da F

⁷² Biñ kez gelse hemân yine ol bir durur: - A; ol bir durur: ol bir-iledür F

⁷³ Ve lîkin: Ve lâkin F

⁷⁴ yaz: bahâr F

⁷⁵ on iki perde kim on iki aydur: on iki ay kim on iki perdedür A

⁷⁶ Bu dört faşla havâle kıldı kim yaz u yay u güz [ü] kışdur: - V

⁷⁷ çarğ u rağş u mu‘allağ u: çarğ ve rağş ve mu‘allağ ve V; çarğ, rağş, mu‘allağ, F [F nüshasında, diğer nüshalarda “u, ü” veya “ve” ile ifade edilen kelimelerin yerine açıkça , (virgül) işareti konması, bizde noktalama işaretlerinin kullanım tarihiyle kayda değer

[Vezin: - - . / . - - . / . - - . / . - -]

//84b F// Yaz oldu yine yir yüzi yaşıl⁸⁰ tonageldi
 Kış geçdi şükür sağlîg-ıla⁸¹ yıl dönegeldi
 Kış kahrı-y-ıla kalmış-ıdı kamu hâlâyık⁸²
 Uş halk üzere luftı Çalap' uñ yine geldi

Ya' nî kim yıl çevrindi; hâl döndi, ölmüş yirler dirildi, kurumış ağaçlar yeşerdi, aruğ olmuş gevdelerde et bitdi, şogılmış⁸³ tamarlara şu döküldi⁸⁴. Kış yaza döndi⁸⁵; kahr lufta deşürildi, şovuk issiye, ziyân aşşıya⁸⁶. Bu yıl çevrindügi, hâl döndügi çarh ' alâmetidür. Pes üç ay yaz çarh içinde geçer⁸⁷. Yaz geçdi⁸⁸. Bu kez yay geldi. Yay güninde ' âlem halkı be-küllî rakş içindedür, hareket eyler⁸⁹, rakş urur⁹⁰. Nitekim eydür: şî'r⁹¹

[Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Ol hevâ kim yay güninde gâyet-i⁹² germî dutar
 Rakşa getrür' âlemi ol oyndur oddur düter⁹³
 Görseñe her bir⁹⁴ nebâti dosta karşı rakş urur⁹⁵

bir not olacaktır.]

⁷⁸ geçer, çarh içinde: çarh içinde geçer F, V

⁷⁹ Nitekim eydür şî'r: Nitekim eydür *beyt* V, Nitekim *beyt* F

⁸⁰ Yaşıl: yeşil F, V

⁸¹ sağlîg-ıla: sağlîg-ıla F

⁸² F nüshasında, bu mısradan önce bir önceki sayfanın sonunda yer alan yukarıdaki iki mısra tekraren yazılmıştır.

⁸³ şogılmış: kurumış V, kurumış F

⁸⁴ şu döküldi: süd geldi F, V

⁸⁵ döndi: deşürildi V; deşdi F

⁸⁶ kahr lufta deşürildi, şovuk issiye, ziyân aşşıya: kahr lufta, şovuk issiye döndi, ziyân aşşıya V; kahr lufta, şovuk issiye döndi, ziyân aşşıya döndi F

⁸⁷ geçer: - F

⁸⁸ Yaz geçdi: - F

⁸⁹ eyler: eylerler F, V

⁹⁰ rakş urur: rakş oyunu oynar V, rakş oyunu oynarlar F

⁹¹ Nitekim eydür: şî'r: Nitekim eydür *beyt* V, - F

⁹² gâyet-i: gâyetî V, ' âlemi F

⁹³ getrür: gir F; oyndur oddur düter: oynadur oddan biter F, V

Geh iner geh girü qalkar geh biter ü geh⁹⁶ yiter

//422b V// Ya^c nî kim yapraqlar oynar, çiçekler oynar, yemişler oynar⁹⁷. Yürlü yirinde hareket eyler⁹⁸. Pes bu hareket rakş ^calâmetidür⁹⁹. Bu kez kim¹⁰⁰ yay geçdi, güz geldi. Üç ay güz mu^c allak oynın¹⁰¹ oynar. Nitekim eydür: *Şi^cr*.¹⁰²

[Vezin: . . . / . . . - / . . . - / . . . -]

Çü pây^z irdi¹⁰³ be-küllî mu^c allak oldı nebât

//369a A// Ne naqdi varsa temâmet nazarda¹⁰⁴ ^c arz itdi

Bu¹⁰⁵ cümle naqdi gerek kim girü ala ıssı

Anuñ-çun oldı mu^c allak ki var mı bize şebât¹⁰⁶

Görseñe¹⁰⁷ kim budaqlar egildi, yemişler emindi¹⁰⁸, yapraqlar şarqıdı¹⁰⁹. Ya^c nî nebâtlar hazrete qarşu munşif oldı, inşâfa durdı. Hâşılın ^carz eyler. Pes bu iş mu^c allak ^calâmetidür. Bu kez güz geçdi. Hâşıllar ıssına degdi¹¹⁰. Anuñ ardınca kış geldi¹¹¹. Üç ay pertâv oynındadır¹¹². Kış

⁹⁴ bir: - F

⁹⁵ urur: ider F

⁹⁶ ü geh: gâhî F

⁹⁷ yemişler oynar: - A

⁹⁸ eyler: - F

⁹⁹ rakş ^calâmetidür: ^calâmet-i rakşdur V

¹⁰⁰ Bu kez kim: Bu kim V, Bu kez F

¹⁰¹ oynın: oyn F

¹⁰² Nitekim eydür: *Şi^cr*: Nitekim eydür *beyt* V, Nitekim *beyt* F

¹⁰³ pây^z irdi: pây^z oldı V, güz oldı F

¹⁰⁴ temâmet nazarda: cümle nazara F

¹⁰⁵ Bu: - F

¹⁰⁶ Mısra F nüshasında yok.

¹⁰⁷ Görseñe: Görseñe V, Gör e F

¹⁰⁸ emindi: bitdi F, imdi A. A'da derkenara sonradan başka birisi tarafından "yetişüp kemâle geldi" ibaresi yazılmış.

¹⁰⁹ yapraqlar şarqıdı: yapraqlar şarqıdı V, ya^c nî kim yapraqlar şarqıdı F

¹¹⁰ Hâşıllar ıssına degdi: - F, V

¹¹¹ Anuñ ardınca kış geldi: Anuñ ardınca kış irdi kim V, - F

¹¹² Üç ay pertâv oynındadır: - F, V

pertāv 'alâmetidür¹¹³. Bu 'âlem cümle pertāv oyunun oynar¹¹⁴. Nitekim eydür: *Şi'r*¹¹⁵

[Vezin: - - . / . - . - / . - -]

Qış geldi döküldi cümle yaprak

Döşendi ayakda öldi toprak

Otlar egilüp bili bükildi

Pertāv¹¹⁶ oluban yire dökildi

Ya' nî¹¹⁷ yapraklar dökildi¹¹⁸, çiçekler dökildi, yemişler dökildi¹¹⁹, yaşıl ağaçlar kara¹²⁰ rengin dutdı¹²¹, zîneti zâ'il //85a F// oldu¹²². 'Âlemün revnaķı gitdi. Pes bu işler pertāv 'alâmetidür. Bu dürlü dürlü oyunlar, bu turfe turfe hareketler kamusu //423a V// ol kâf-ıla nûn dendânından¹²³ kopan nağamât-ı ilâhî ünidür ki¹²⁴ "*en yeķûle lehû kun fe-yekûnû*"* Çün cihānuñ şerhin ve taķririn¹²⁵ işitdün. Bu kez¹²⁶ insāni gör kim Hâķ subhānehû ve te'âlā insāni¹²⁷ toprak-ıla¹²⁸ şudan yaratdı ki "*Halaķne'l-insāne*¹²⁹ *min sülâletin min şinin*"* ve illā yille oddan¹³⁰ hareket virdi.

¹¹³ Qış pertāv 'alâmetidür: pertāv 'alâmetidür V, - A

¹¹⁴ Bu 'âlem cümle pertāv oyunun oynar: - A, V

¹¹⁵ Nitekim eydür, *şî'r*: Nitekim *beyt* V, *beyt* F

¹¹⁶ Pertāv: Toprak F, V

¹¹⁷ Ya' nî: - A, V

¹¹⁸ yapraklar döküldi: - A, F

¹¹⁹ yemişler döküldi: - F

¹²⁰ Kara: kuru V

¹²¹ yaşıl ağaçlar kara rengin dutdı: - F

¹²² zîneti zâ'il oldu: - A

¹²³ dendânından: dendânesinden V, nidâsından F

¹²⁴ ünidür ki: oyunundandır ki V, oyunun izhâr ider ki F

* "O şeye ol der, hemen olur." Yasin suresi, 82. âyetten iktibas.

¹²⁵ cihānuñ şerhin ve taķririn: cihān şerhini A

¹²⁶ Bu kez: Ba' dehû F

¹²⁷ insāni: - F

¹²⁸ toprak-ıla: toprağ-ıla V, toprak ile F

¹²⁹ Bütün nüshalarda "Halaķa'l-insāne..." şeklinde başlamasına rağmen doğrusu budur.

* "...İnsanı süzme çamurdan yarattık." Nahl suresi 12. âyetten iktibas.

¹³⁰ oddan: otdan F

Yılden nefes, oddan harâret¹³¹ //369b A// peydâ oldı¹³². Pes nitekim ‘âlemde¹³³ ne nişân kodısa¹³⁴ insânuñ¹³⁵ vücûdunda mevcûd eyledi. Ol dört oyunun kim fi‘li¹³⁶ cihânda muķim idi, insânda mütebeyyen oldı¹³⁷. Nitekim eydür¹³⁸: “*Senurîhim âyâtına fi‘l-âfâķi ve fî enfusihim ĥattâ yetebeyyene lehum ennehu‘l-ĥaķķu*”*

Çün pâzişâh-ı ‘âlem¹³⁹ insânı cihâna getürdi. İnsâna¹⁴⁰ ‘ömür virdi. ‘Ömri¹⁴¹ içinde dirlik virdi. Dirlik içinde ol dört oyunu bile yoldaş eyledi. Nitekim Qur‘ân‘da buyurur¹⁴²: “*Ve me‘l-ĥayātu‘d-dünyâ illâ la‘ibun ve lehvun*”* ve illâ bu kamer devrinde ‘ömrün revnaķı dirliğün zabtı seksen yıl-durur¹⁴³. Seksenden¹⁴⁴ geçse uşûldan çıkar. Zîrâ kim seksen yıl¹⁴⁵ bir yıl endâzesindedür. Nitekim bir yıl dört faşldur: Üç ay yaz, üç ay yay, üç ay güz, üç ay kış. Hem bu seksen //423b V// yıl daķı dört faşldur¹⁴⁶. Yigirmi yıl üç ay yaz gibidür¹⁴⁷. Yigirmi yıl üç ay yay gibidür¹⁴⁸. Yigirmi yıl üç ay güz gibidür¹⁴⁹. Yigirmi yıl üç ay kış gibidür¹⁵⁰. İmdi bir¹⁵¹ gör

¹³¹ harâret: ĥareket F, V

¹³² peydâ oldı: - A, V

¹³³ nitekim ‘âlemde: ne kim ‘âlem içinde A

¹³⁴ ne nişân kodısa: ne nişânlar kodı F, V

¹³⁵ insânuñ: insânuñ pes V, insânuñ çünki F

¹³⁶ dört oyunun kim fi‘li: dört dürlü oyunu F, V

¹³⁷ mütebeyyen oldı: mu‘ayyen eyledi: F, V

¹³⁸ eydür: Qur‘ân ĥaber virür V, Qur‘ân‘da buyurur F

* “Onun hak olduķu meydana çıkıncaya kadar varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada hem de kendi içlerinde göstereceğiz.” Fussilet suresi, 53. âyetten iktibas.

¹³⁹ Çün pâzişâh-ı ‘âlem: Çünki pâdişâh F

¹⁴⁰ İnsâna: Cihân içinde insâna F, V

¹⁴¹ ‘Ömri: ‘Ömür F, V

¹⁴² Nitekim Qur‘ân‘da buyurur: - A, V

* “Dünya hayatı, oyun, oyalanmadan... ibarettir.” Hadîd suresi, 20. âyetten iktibas.

¹⁴³ yıl-durur: yıldur F

¹⁴⁴ Seksenden: Seksen V

¹⁴⁵ kim seksen yıl: seksen F, V

¹⁴⁶ yıl daķı dört faşldur: yılda daķı dört faşl vardır F

¹⁴⁷ yıl yaz gibidür: yıl kış gibidür A, yılı yaz V

¹⁴⁸ yıl yay gibidür: yıl güz gibidür A, yılı yay V

¹⁴⁹ yıl güz gibidür: yıl yaz gibidür A, yılı güz V

¹⁵⁰ yıl kış gibidür: yıl yay gibidür A, yılı kış gibi V

¹⁵¹ bir: bizi F

kim ol dört //85b F// dürlü oyun¹⁵² bu seksen yıl içinde bile yoldaşdur. Pes saña bilmek gerek kim yigirmi yıl kişinüñ 'ömri çarḥ içinde geçer. Nitekim eydür: *Şi'r*¹⁵³

//370a A// [Vezin: . . . - / . . . - / . . . - / . . . -]

Yigirmi yıl kişinüñ çarḥa benzer emşâli

Zîrâ ki degşürilür çevrinür döner ḥâli

Ne ḥâl ki varsa¹⁵⁴ bu şahşuñ içinde daşında¹⁵⁵

Gider gelür daḳı¹⁵⁶ bir ḥâle döner¹⁵⁷ aḥvâli

Görseñe kim¹⁵⁸ kışa-y-iken¹⁵⁹ uzun olur, nâ-resîdâlık¹⁶⁰ gider bulügiyyet gelür. Zâ'îflık¹⁶¹ gider kuvvet gelür¹⁶². Nâ-dânlık gider¹⁶³ dâñâ olur. Pes ḥâl dönmek, reng degşürilmek çarḥ 'alâmetidür. Bu kez yigirmiden geçer¹⁶⁴ kırka degin 'ömr raḳş içinde geçer¹⁶⁵. //424a V// Nitekim eydür: *Şi'r*¹⁶⁶

[Vezin: . . . - / . . . - / . . . - / . . . -]

Yigirmiden geçicek bu 'ömür girür¹⁶⁷ raḳşa

Varınca kırka degin raḳş u şâzîdür¹⁶⁸ fâli¹⁶⁹

¹⁵² oyun: oyunu F, V

¹⁵³ Nitekim eydür: *Şi'r*: Nitekim eydür: *Beyt* V, Nitekim *Beyt* F

¹⁵⁴ Ne ḥâl ki varsa: Ne ḥâl- ki var-ısa F

¹⁵⁵ daşında: taşında F, V

¹⁵⁶ daḳı: daḳı F, V

¹⁵⁷ bir ḥâle döner: bir ḥâli döner her A

¹⁵⁸ kim: - F, V

¹⁵⁹ kışa-y-iken: kısa-y-iken V, kışa iken F

¹⁶⁰ nâ-resîdâlık: nâ-resîdelik F

¹⁶¹ Zâ'îflık: Zâ'îflik F

¹⁶² gelür: artar V

¹⁶³ Nâ-dânlık gider: Nâ-dânken V, Nâ-dân iken F

¹⁶⁴ Bu kez yigirmiden geçer: Yigirmiden A

¹⁶⁵ raḳş içinde geçer: raḳş içindedür F

¹⁶⁶ Nitekim eydür: *Şi'r*: Nitekim eydür: *Beyt* V, Nitekim *Beyt* F

¹⁶⁷ girür: görür A

¹⁶⁸ raḳş u şâzîdür: raḳş-ı şâzîdür F, V

¹⁶⁹ fâli: ḳâli V, ḥâli F

Anuñ-ıçun kim ol oğtın bu ıışk dutar kuvvet¹⁷⁰

Yuğaru oynamağ ister anuñ her¹⁷¹ a^c mālī

Görseñne¹⁷² kim ol vaqtın¹⁷³ gönül yuğaru¹⁷⁴ oynar, cān yuğaru oynar, ıağl yuğaru oynar, nefis yuğaru oynar¹⁷⁵. Ol zamānda kişi¹⁷⁶ başmağ ister, başılmağ ister. Pes bu¹⁷⁷ ı alāmet-i rağşdur¹⁷⁸.

Çün kırğdan geçer¹⁷⁹, altmışa degin mu^c allaq oynındadır¹⁸⁰. Nitekim eydür: *Şi'r*¹⁸¹

[Vezin: . . . - / . . . - - / . . . - / . . . -]

Çü kırğdan aşdı ı ömür¹⁸² tā varınca altmışa

Mu^c allaq¹⁸³ oynına beñzer anuñ her eşkālī¹⁸⁴

Kişi neyi¹⁸⁵ sever-ise anı güder ol vaqt¹⁸⁶

Anuñ mu^c allaq olupdur temāmet ef^c āli¹⁸⁷

Görseñne¹⁸⁸, kim şāhib-emlāk-ise cānı, göñli¹⁸⁹ mülkler¹⁹⁰ üzere mu^c allaq olupdur. Kim şāhib-ı ayāl-ısa ı ayālī üzere mu^c allaq olupdur.

¹⁷⁰ ol oğtın bu ıışk dutar kuvvet: ol vaqtın dutar kuvvet ıışk F, ol oğtın kuvvetlü olur ıışk A

¹⁷¹ anuñ her: be-küllī A

¹⁷² Görseñne: Görseñne F, V

¹⁷³ vaqtın: vaqt F, V

¹⁷⁴ yuğaru: yuğarı F

¹⁷⁵ cān yuğaru oynar, ıağl yuğaru oynar, nefis yuğaru oynar: - A, yuğaru: yuğarı F

¹⁷⁶ zamānda kişi: zamān kişi F, zamānda A

¹⁷⁷ Pes bu: Pes hareket V, Pes bu hareket F

¹⁷⁸ ı alāmet-i rağşdur: rağş ı alāmetidür F

¹⁷⁹ geçer: geçdi F, V

¹⁸⁰ oynındadır: oynındadır A

¹⁸¹ Nitekim eydür: *Şi'r*: Nitekim eydür: *Beyt* V, Nitekim *Beyt* F

¹⁸² aşdı ı ömür: ı ömrüñ aşdı F

¹⁸³ Mu^c allaq: Hem ol mu^c allaq F

¹⁸⁴ V nüshasında bu mısradan sonra ilk mısra “varınca” ibaresine kadar tekrar yazılmış, - muhtemelen hata yaptığını fark eden- müstensih tarafından bu mükerrer mısra yarım bırakılmıştır.

¹⁸⁵ Kişi neyi: Kişi ki beni ki V, Kişi ki her neyi F

¹⁸⁶ güder ol vaqt: gözedür hem ol F

¹⁸⁷ Anuñ mu^c allaq olupdur temāmet ef^c āli: Aña mu^c allaq gibi olupdur her ef^c āli F

Kim şâhib-cemâ' at ise cemâ'ati üzere mu'allak olupdur¹⁹¹. Kim şâhib-
 'ilm ise 'ilmi üzere mu'allak olupdur¹⁹². Ol vaqtin¹⁹³ gönülde tekâzâ
 şüretinde hareket ol olupdur¹⁹⁴. Pes bu hareket //370b A// mu'allak
 'alâmetidür¹⁹⁵.

Çünkü altmışdan geçer¹⁹⁶, seksene varınca pertāv oyunı oynar.
 Pertāv //86a F// hareketin dutar¹⁹⁷. Nitekim eydür: *Şi'r*¹⁹⁸

[Vezin: . . . - / . . - - / . . . - / . . -]

'Ömür¹⁹⁹ çü²⁰⁰ altmışı²⁰¹ geçdi varınca heştâda²⁰²

Gider hüner dökilür bu şüret qalür hâlî²⁰³

Çü gitdi elden ayaqdan be-küllî dürlü hüner

Gider bilü dağı andan döker per ü bâli²⁰⁴

Bu şüreti²⁰⁵ dökilür doprağa²⁰⁶ olur pertāv

¹⁸⁸ Görseñne: Görseñe F, V

¹⁸⁹ gönli: mülkini F

¹⁹⁰ mülkler: milkleri V

¹⁹¹ Kim şâhib-cemâ' at ise cemâ'ati üzere mu'allak olupdur: - F

¹⁹² "Kim şâhib-'ayâl..." diye başlayan ibareler buraya kadar A'da yok.

¹⁹³ ol vaqtin: ol vaqitde F

¹⁹⁴ şüretinde hareket ol olupdur: şüretde hareketdür A

¹⁹⁵ mu'allak 'alâmetidür: 'alâmet-i raqşdur F, V

¹⁹⁶ Çünkü altmışdan geçer: Çün 'ömür altmışdan geçdi F, V

¹⁹⁷ Pertāv hareketin dutar: - A

¹⁹⁸ Nitekim eydür: *Şi'r*: Nitekim eydür: *Beyt* V, Nitekim *Beyt* F

¹⁹⁹ 'Ömür: "'Ömer" okunacak şeklinde hareketlenmiştir A

²⁰⁰ 'Ömür çü: Çün 'ömür V, Çü 'ömür F

²⁰¹ altmışı: altmışa A

²⁰² heştâda: heştâza A

²⁰³ bu şüret qalür hâlî: bu şüretten qalür şüret hâlî A

²⁰⁴ Gider bilü dağı andan döker per ü bâli: Bilür dağı gider andan be-küllî per ü bâli V,
 Bilür dağı gider andan düşer per ü bâli F

²⁰⁵ Bu şüreti: Şüret dağı V, Şüret A

²⁰⁶ doprağa: toprağa: F, V

Bu işleri görüp ‘ĀŞİK²⁰⁷ ider bu aqvāli

Çün hüner dökilür²⁰⁸ elden ayakdan. Bilü²⁰⁹ gider başdan. Göñül den lezzet gider. Nefesden, ağızdan halāvet gider²¹⁰. Şüret doprağa düşer. Pertāv olur. Bu ‘alāmet-i pertāv²¹¹. Hātım oldı²¹².

Bu dört oyun kim taqrīr oldı. //424b V// Çarḥ u raḡş u mu‘allaḡ u pertāv²¹³ ḡamusı²¹⁴ ol bir naḡamāt-ı İlāhī ünidür²¹⁵ kim kāf-ıla nūndan doğdı²¹⁶. Ol²¹⁷ on iki perdede ḡarār dutdı. Bir yıl anda semā’ ḡurdı²¹⁸. Bu şūfī-i azraḡ-pūş²¹⁹ kim çarḡ-ı felek dirler, aña şāḡīb-semā’ oldı. İmdi saña²²⁰ bilmek gerek kim, bu sâzlaruñ aşlı ol sâzdur²²¹ kim kāf-ıla nūndan doğdı ki²²² “*en yeḡūle lehū kun feyekūn*”^{*} daḡı bu²²³ perdeleruñ bünyādı ol on iki perdedür kim on iki aydur. Hem bu zāviyeleruñ içinde dört oyun oynanur²²⁴. Bināsı bir yıl gibidür²²⁵. Kim içinde dört faşl vardur²²⁶.

²⁰⁷ görüp ‘ĀŞİK: ‘ĀŞİK görür A

²⁰⁸ dökilür: gider A

²⁰⁹ Bilü: Bilme F

²¹⁰ halāvet gider: - A, V

²¹¹ pertāv²¹¹: pertāv oyunudur F, V

²¹² Hātım oldı: - F, V

²¹³ Çarḡ u raḡş u mu‘allaḡ u pertāv: Çarḡ ve raḡş ve mu‘allaḡ ve pertāv V, Çarḡ, raḡş, mu‘allaḡ, pertāv F (F nüshasında burada da diğ er nüshalardaki “ü” veya “ve” yerine virgöl işareti bulunmaktadır.)

²¹⁴ ḡamusı: bu ḡamusı F, V

²¹⁵ ünidür: ünindendür F, ündür A. “Ün” kelimesinin nazal n(ñ)’li şekli Tarama Sözlüğü’nde gözükmemektedir. Ancak bugün “ümük” dediğimiz “ünük” kelimesinin “ünle (ses) olan ilişkisi düşünül düğünde kelimenin böyle imlâsının mevcudiyeti de akla gelebilir.

²¹⁶ doğdı: ḡoğdı V

²¹⁷ Ol: - F, V

²¹⁸ anda semā’ ḡurdı: evinde semā’ ḡodı V

²¹⁹ şūfī-i azraḡ-pūş: şūfī vü azraḡ-pūş V

²²⁰ İmdi saña: İmdi A

²²¹ ol sâzdur: ol bir sâzdur V, ol sâz-durur A

²²² doğdı ki: doğdı F, V

* “O şeye ol der, hemen olur.” Yasin suresi, 82. âyetten iktibas.

²²³ daḡı bu: bu daḡı V

²²⁴ içinde dört oyun oynanur: içinde kim dört oyunu oynarlar V, içinde kim dört oyunu oynayalar F

²²⁵ bir yıl gibidür: ol bir yıl durur kim V

Nitekim²²⁷ ol “*kün*” âvâzı //371a A// on iki ay içinde yıllar evinde ol²²⁸ dört faşldur. Hem bu²²⁹ şâhib-semâ^c kıimlîg-ıla kim şüfî-i azrağ-püşdur. Bu sâzlar dağı bu on iki perde-y-ile²³⁰ bu zâviyeler içinde bu dört oynı sürer. Bu şâhib-semâ^c şür-ıla²³¹ kim şem^c ü cem^c dür²³². Nitekim cümle ^câlem halkı ol evde hareketdedür²³³, cümle yol ehli dağı burada şürîdedür²³⁴ ²³⁵. İmdi bu işleri²³⁶ böyle bilüp işleyene semâ^c ²³⁷ helâl, bilmeyene harâm²³⁸. Nitekim sözi bilüp söyleyene //425a V// revâ, //86b F// bilmeyene nedâmet, tã^c ati bilüp kılana şevâb²³⁹, bilmeyene vebâl. Nitekim eydür: *Şi^cr*²⁴⁰

[Vezin: - . - - / - . - - / - . -]

İşini bilmek revâdur²⁴¹ kamuya

İş bilëni iltmeyeler tamuya

Pes saña²⁴² bilmek gerek kim semâ^c dört dürlü kişiye helâl, ayruğına harâm. Evvel bu işi böyle bilüp idene²⁴³, bu hareketi böyle görüp işleyene helâldür²⁴⁴. Zîrâ kim kendü ^caklıyla añlar, göziyle görür kim yir

²²⁶ faşl vardur: faşıl var V

²²⁷ Binâsı bir yıl gibidür. Kim içinde dört faşl vardur. Nitekim: - F

²²⁸ ol: - A

²²⁹ Hem bu: Ol F, V

²³⁰ perde-y-ile: perdede bile F

²³¹ şâhib-semâ^c şür-ıla: şâhib-şür-ıla F, V

²³² şem^c ü cem^c dür: şem^c -i cem^c dür A

²³³ hareketdedür: hareketde-y-ise V, böyle hareket itse F

²³⁴ cümle yol ehli dağı burada şürîdedür: bu cümleñüñ dağı bu evde anuñla şürîdedür F

²³⁵ burada şürîdedür: bu evde sözdedür A

²³⁶ işleri: işi F, V

²³⁷ semâ^c: - F, V

²³⁸ helâl, bilmeyene harâm: helâldür, bilmeyene harâmdur F, V

²³⁹ şevâb: şevâbdur V

²⁴⁰ Nitekim eydür: *Şi^cr*: Nitekim eydür: *Beyt* V, Nitekim *Beyt* F

²⁴¹ İşini bilmek revâdur: İşin bilmek revâdur bes F

²⁴² saña: - A

²⁴³ böyle bilüp idene: böyle bilüp işleyene V, - A

²⁴⁴ helâldür: helâl A

ü gök dağı yirde gökde ne var-ısa cümle²⁴⁵ hareketdedür. Oynar²⁴⁶ geñlü geñsüz. Zîrâ kim oynadıcı²⁴⁷ var. Nitekim eydür: *Şîr*²⁴⁸

[Vezin: - - . - / - - . - / - - . - / - - . -]

Lu^c bet durur cümle cihân lu^c bet-bâz[ı] oldur Ƙadîm

Leyl ü nehâr andan döner lîkin görünmez ol Ƙakîm²⁴⁹

//371b A// Buları gören nite²⁵⁰ oynamaya. Pes bu iş²⁵¹ oyun olmaz, hükme²⁵² boyun virmekdür. Ve eger oyundur²⁵³ dirlerse be-küllî dünyâ dirliği oyundur. Nitekim Ƙağ te^c âlâ buyurur²⁵⁴: “*Ve me’l-ğayâtu’d-dünyâ illâ la^c ibur²⁵⁵”** Ve çün¹ dünyâ dirliği²⁵⁷ be-küllî oyundur. Andan kim²⁵⁸ fışkıda fesâdda oynayınca²⁵⁹ şöhetde semâ^c da oynamak yig²⁶⁰. Ol tamâm oldı²⁶¹.

İkinci semâ^c şâhib-da^c vete helâl²⁶². Zîrâ kim²⁶³ da^c vetüñ semâ^c 264 âletidür²⁶⁵. Çün Ƙağ te^c âlâ buyurdu kim²⁶⁶: “*Ud^c u ilâ sebîli Rabbike*

²⁴⁵ var-ısa cümle: var ise cümle F

²⁴⁶ Oynar: Otur F

²⁴⁷ oynadıcı: bir oynı dağı V, oyun dağı F

²⁴⁸ Nitekim eydür: *Şîr*: - F, V

²⁴⁹ V ve F nüshalarında bu şiir yerine “Mâ lu^c betgânem felek lu^c bet-bâz” ibaresi bulunmaktadır.

²⁵⁰ Buları gören nite: Kendü nite V, Kendü ünine F

²⁵¹ İş: işler F

²⁵² hükme: - F

²⁵³ Ve eger oyundur: Emre rızâ ve eger oyun V, Emr ü rızâ ve eger oyun F

²⁵⁴ Ƙağ te^c âlâ buyurur: Buyurur Ƙağ te^c âlâ ve şânehü F

²⁵⁵ *la^c ibün: lehvün* F, V

* “Dünya hayatı, oyun, oyalanmadan.... ibarettir.” Hadîd suresi, 20. âyetten iktibas.

²⁵⁶ Ve çün: Çün F, V

²⁵⁷ dünyâ dirliği: dünyâda dirlik V

²⁵⁸ Andan kim: Anda ki V, Andan ki A

²⁵⁹ oynayınca: oynaya niçeye F

²⁶⁰ yig: yig ola F

²⁶¹ Ol tamâm oldı: - F

²⁶² helâl: helâldür V, hâldür, helâldür F

²⁶³ kim: - F, V

²⁶⁴ semâ^c: - A

²⁶⁵ âletidür: altıdur V

*bi'l-ḥikmeti ve'l-mev'izeti'l-ḥasene*²⁶⁷” * Pes da' vet emr oldı ḥalkı Tañrı'ya oqımağa²⁶⁸ ḥikmet-ile, mev' ize-i ḥasene-y-ile²⁶⁹. //425b V// Her kimse kim²⁷⁰ mev' ize-i ḥasene birle²⁷¹ geldi, aña ne ḥikmet gerek aña gelmeyene ḥikmet ḥacet oldı. Ḥikmet şoldur kim şayrunıñ rencine²⁷² ne muvâfık-ısa²⁷³ aña ol şerbeti vireler²⁷⁴ kim şayru şıḥhate gele. İmdi saña bilmek gerek kim ḥalkıñ cevheri üç dürlüdür. Tabî' atı üç nesneye²⁷⁵ muqarrer olmışdur. Birisi oldur kim²⁷⁶, Tañrı'nıñ emrin itmek-ile, peygamberüñ kavlin göstermek-ile, uçmağı, tamuyı aňlatmağ-ıla, yazuğı²⁷⁷ müzdin²⁷⁸ bildürmek-ile²⁷⁹, tatlı söz-ile, görklü ögüd-ile da' vete geldi. Tengri'ye²⁸⁰ döndi. Aña ayruğ²⁸¹ ne ḥikmet //372a A// ḥacet //87a F// ol²⁸² gitdi. Birisi şoldur kim söz-ile gelmez. 'İzzet ister. Yemek²⁸³, içmek ister. İhsân ister. “*el-İnsānu 'abīdu'l-iḥsāni*” * Pes meşâyıḥ ṭarīķında²⁸⁴ süfre²⁸⁵ ve sümâṭı ve ' izzeti²⁸⁶ ve ni' meti aňunçün bünyâz²⁸⁷

²⁶⁶ buyurdu kim: buyurur F

²⁶⁷ ve'l-mev'izeti'l-ḥasene : ve'l-mev'izeti A

* “Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır.” Nahl suresi, 125. âyetten iktibas.

²⁶⁸ ḥalkı Tañrı'ya oqımağa: - A

²⁶⁹ ḥikmet-ile mev' ize-i ḥasene-y-ile: - A, V

²⁷⁰ her kimse kim: her kim bu F

²⁷¹ birle: ile F, V

²⁷² rencine: micâzına A

²⁷³ ne muvâfık-ısa: muvâfık ne ise F

²⁷⁴ vireler: vire A, V

²⁷⁵ Tabî' atı üç nesneye: Tabî' ata üç nesne-y-ile V

²⁷⁶ Tabî' atı üç nesneye muqarrer olmışdur. Birisi oldur kim: - F

²⁷⁷ Uçmağı, tamuyı aňlatmağ-ıla, yazuğı: uçmağın, tamusın bildürmek-ile, yazuğın F, V

²⁷⁸ müzdin: müzdi A

²⁷⁹ bildürmek-ile: aňlatmağ-ıla F, V

²⁸⁰ Tengri'ye: Tañrı'ya F

²⁸¹ ayruğ: - A

²⁸² ol: ola F

²⁸³ Yemek: Yemek ve F

* “İnsan, ihsanın kölesidir.”

²⁸⁴ ṭarīķında: ṭarīķasında F, V

²⁸⁵ süfre: şofra F

²⁸⁶ ' izzeti: ' izzet V

²⁸⁷ bünyâz: bünyâd, F, V

kodılar kim ol²⁸⁸ mev' ıze-i hasene-y-ile²⁸⁹ gelmeyen aňunla gele. Ol dađı tamām oldu.

Bu kez bir bölük dağı vardır kim bunlar fuzūllardur. Hem fuzūllığı var²⁹⁰ hem tıfillığı var^{291 292}. Bunlar²⁹³ ne ' ilme ve ne ma' rifete kulağ dutarlar.²⁹⁴ Ne ' izzete ve²⁹⁵ ne ni' mete nağar bırağurlar. Bunlara çalmaq ve //426a V// oynamaq²⁹⁶ gerek. Pes meşâyığ evinde semā' bünyādı²⁹⁷ urduđları²⁹⁸ ol ma' nīdendür ²⁹⁹kim bunlaruñ tabi' atına muvāfiđ şerbet oldur. Ol³⁰⁰ semā' hevesine gelürler³⁰¹, ulular³⁰² yüzine bađarlar³⁰³, ulular sözün işidürler³⁰⁴. Qaşan kim semā' a girse başından destāri³⁰⁵ inicek fuzūllığı bile iner³⁰⁶. Quşağı şeşilicek buğzı kibri³⁰⁷ bile şeşilür³⁰⁸. Deri dökilicek cāhilliđi³⁰⁹ bile dökilür. El alur, etek dutar, irādet getürür³¹⁰,

²⁸⁸ kim ol: - F

²⁸⁹ mev' ıze-i hasene-y-ile: mev' ıze-y-ile V, mev' ıze ile F

²⁹⁰ var: - V

²⁹¹ bunlar fuzūllardur. Hem fuzūllığı var hem tıfillığı var: Bunlaruñ fuzūllığı ve tıfillığı vardır F

²⁹² tıfillığı var: toklığı vardır V

²⁹³ Buradan bir sonraki cümleinin sonuna kadar olan kısım F nüshasında şu şekilde: "Bunlar ne ' ilme, ne ma' rifete, ne ' izzete, ne ni' mete kulluğ dutarlar, ne nazara bırağurlar."

²⁹⁴ dutarlar: darterlar V

²⁹⁵ ve: - V

²⁹⁶ ve oynamaq: oynamaq V, - A

²⁹⁷ bünyādı: bünyād A, F

²⁹⁸ urduğları: kuduğları A

²⁹⁹ ma' nīdendür: ma' nīdür F, V

³⁰⁰ Ol: - A

³⁰¹ gelürler: A

³⁰² ulular: - V

³⁰³ bađarlar: bađar A

³⁰⁴ işidürler: işidür A

³⁰⁵ destāri: dülbendi A

³⁰⁶ destāri inicek fuzūllığı bile iner: destārını fuzūllığı ile atar F

³⁰⁷ kibri: kīni V

³⁰⁸ Quşağı şeşilicek buğzı kibiri bile şeşilür: Quşağını çözer F

³⁰⁹ cāhilliđi: cāhilliđi F, V

³¹⁰ irādet getürür: - F, V

mürîd olur. Bil bağlar, terbiye olur³¹¹. Ol semâ' sebebinden da'vete gelür³¹², cem' iyyete girür. Şâhib-da'vete uyar. Eger ol hevâ vü heves³¹³ kim bunlar semâ' ister. Fevt olursa şöıra da'vete gelmez. Bunlara maḥrûmlar dirler. Maḥrûm ḳalurlar³¹⁴. Ma'nîde ölürler kim "el-fevtü eṣeddu mine'l-mevt"³¹⁵* Pes bularuñ maşlaḫatı-çun şâhib //372b A// - da'vete semâ' ḫelâldür³¹⁶.

Üçünci semâ' şâhib-vecde³¹⁷ ḫelâl³¹⁸. Zîrâ kim şâhib-vecd ol semâ' da mâlin mülkin bilmez³¹⁹, oğlın kızın añmaz³²⁰. Aşşı ziyân unıdır³²¹, dünyâdan gözi yumılır³²². Ḥaḳdın yaña gönül açılır. Ḳarañulıḳ gider gönülden, aydınlıḳ ḫolar³²³. Ḳayḡu gider cânından şâzılıḳ³²⁴ ḳopar. Mescidde³²⁵ irmedüḡi işe irer. Tâ'atda bulmadüḡi³²⁶ //426b V// ḫâli bulur³²⁷. 'Aḳıl boynından dünyâ yükü düşer. Câmı üstinden endişe zübânası gider³²⁸. Göz açılır, gönül³²⁹ şayḳallanur. //87a F// 'Işḳı³³⁰ artar. Câmı ḡanîmet olur³³¹. Durduḡı³³² yir Tûr olur. Baḳduḡı dîzâr olur³³³. İraḳ³³⁴

³¹¹ terbiye olur: - F, V

³¹² da'vete gelür: - F, V

³¹³ hevâ vü heves: heves V, mevsûm A

³¹⁴ Bunlara maḥrûmlar dirler. Maḥrûm ḳalurlar: Bunlar maḥrûm ḳalurlar F, V

³¹⁵ "el-fevtü eṣeddu mine'l-mevt." : - A

* "Elden kaçırılmak ölümden şiddetlidir."

³¹⁶ ḫelâldür: ḫelâl oldu V

³¹⁷ semâ' şâhib-vecde: şâhib-vecde F, şâhib-vecde semâ' A

³¹⁸ ḫelâl: ḫelâldür F, V

³¹⁹ bilmez: - A

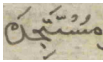
³²⁰ Añmaz: bilmez A

³²¹ Aşşı ziyân unıdır: Aşşı vü ziyânı unıdır F, Aşşı ziyânı bilmez, unıdır A

³²² dünyâdan gözi yumılır: gözün yumar A

³²³ Ḥaḳdın yaña gönül açılır. Ḳarañulıḳ gider gönülden, aydınlıḳ ḫolar: Ḥaḳdan yaña gönül gözi ḳarañulıḡı gider, gönüline aydınlıḳ ḫolar F, V

³²⁴ şâzılıḳ: şadlıḳ F

³²⁵ Mescidde: Müsteccide (?) V, - F

³²⁶ bulmadüḡi: irmedüḡi, bulmadüḡi F, V

³²⁷ ḫâli bulur: ḫâl bular A

³²⁸ zübânası gider: zebânîsi gider V, : vü ziyânı giderür F

³²⁹ Göz açılır, gönül: Gözi açılır, gönüli F, V

³³⁰ 'Işḳı: gönüli 'ışḳı F

³³¹ olur: bulur F

gözlediği³³⁵ yakın görünür. Daşra istediği evde bulunur³³⁶. Cisminden bātıl dökülür³³⁷. Cānına Hāk³³⁸ tolar. İraqlık gider, yakınlık gelir³³⁹. Nitekim Bāyezīd-i Bestāmī -rahmetullāhī ‘aleyh-³⁴⁰ eyitdi³⁴¹: “*Leyse ff-cubbetī sivāllāh*”^{*} didi³⁴². Pes her kim semā‘ da uşbu hāli hāllene semā‘ aña³⁴³ helāldür, hārām degül³⁴⁴. Bu dağı ma‘lüm oldı³⁴⁵.

Dördinci³⁴⁶, şāhib-vecde mütāba‘at eyleyen kişilere³⁴⁷ semā‘³⁴⁸ mübāhdur. Mübāh dağı helāl gibi olur³⁴⁹. Zīrā kim Resūl Hāzreti -‘aleyhi’s-selām- eyitdi³⁵⁰: “*En-nāsu ‘alā dīni mulūkihim.*”^{*} Çün halk³⁵¹ ulusu kim-ise anuñ dīni üzere³⁵² gider. Pes³⁵³ mürīd şeyh yolınca gider. //373a A// Hādīm³⁵⁴ mağdūm şuyınca yürür. Dağı halk Tañrı hāzretine³⁵⁵

³³² Durduğı: Turduğı V

³³³ Bağduğı dīzār olur: Bağduğı yir dīzār görünür V, dīdār olur F

³³⁴ İrağ kelimesi A’da sehven iki kez yazılmıştır.

³³⁵ gözlediği: gözetdüğü V, şandığı F

³³⁶ Daşra istediği evde bulunur: Daşra istediğın evde bulur V, Taşra istediğın evde bulur F

³³⁷ Cisminden bātıl dökülür: - F

³³⁸ Hāk: Hāk subhānehū ve te‘ālā F

³³⁹ İraqlık gider, yakınlık gelir: İraqlık kalur A

³⁴⁰ -rahmetullāhī ‘aleyh-: - F, V

³⁴¹ eyitdi: buyurur F, - A

^{*} “Cübbemin içinde Allah’tan başkası yoktur.”

³⁴² didi: - F, V

³⁴³ uşbu hāli hāllene semā‘ aña: işbu hāli hāllene aña semā‘ V, işbu hāl ile hāllene aña semā‘ F

³⁴⁴ degül: degüldür F

³⁴⁵ hārām degül. Bu dağı ma‘lüm oldı: - A

³⁴⁶ Dördinci: Bu dördinci V

³⁴⁷ eyleyen kişilere: eyleyenlere V, idenlere F

³⁴⁸ semā‘: - F

³⁴⁹ Mübāh dağı helāl gibi olur: - F

³⁵⁰ Resūl Hāzreti -‘aleyhi’s-selām- eyitdi: Resūl eyitdi V, Resūl-i Ekrem-şallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem- buyurur F

^{*} “İnsanlar, yöneticilerinin dini üzeredirler.”

³⁵¹ halk: halkuñ A, F

³⁵² üzere: üzre V, üzerine F

³⁵³ Pes: - F

³⁵⁴ Hādīm: Hādīm ü A

³⁵⁵ Tañrı hāzretine: Tañrı te‘ālā hāzretleri huzūrına F, Hāk hāzretine A

imâmlu imâmı-la okınısar³⁵⁶. Ya^cnî kim kime uydı-y-ısa anuñ-ıla okınısardur^{357 358}. Nitekim eydür³⁵⁹: “*Yevme ned^cû külle unâsin bi imâmihim*”^{*} Pes³⁶⁰ ma^clûm oldı kim şâhib-vecdüñ hâli anı sevenlere helâl. Ol kişi kim işledügi //427a V// işi bilmez. Semâ^c ne nesnedür bilmez. Aşlı nedendür bilmez. Dağı³⁶¹ şâhib-da^cvet degül, sahib-vecd degül sahib-vecde mütâba^cat eylemedükdür. Aña semâ^c harâm³⁶², yidügi loğma harâm, söyledügi söz harâm³⁶³, dünyâda yürüdügi harâm³⁶⁴. Semâ^c³⁶⁵ anuñ-çun harâm kim aşlın³⁶⁶ bilmez. Yidügi loğma³⁶⁷ anuñ-çun harâm kim işin bilmez³⁶⁸. Söyledügi söz³⁶⁹ anuñ-çun harâm kim³⁷⁰ ma^cnîsin bilmez. Süreti insân, sîreti hayvân, belki³⁷¹ hayvândan dağı kem. Nitekim³⁷² “*Ulâ 'ike ke'l-en^câmi bel hüm ağallun*”^{*} Hayvânuñ hayrı deger halka, anuñ³⁷³ şerri. Yürüdügi³⁷⁴ yir dağı anuñ-çun harâm³⁷⁵ kim kandan geldi, kandanur³⁷⁶, kanda gider³⁷⁷ bilmez³⁷⁸. Kendözin

³⁵⁶ imâmı-la okınısar: imâmıyla okınur V, imâm ile okınur F

³⁵⁷ okınısardur: okınur F

³⁵⁸ Ya^cnî kim kime uydı-y-ısa anuñ-ıla okınısardur: - V

³⁵⁹ eydür: Hâk te^câlâ buyurur V, Ku 'ân'da Hâk te^câlâ buyurur F

* “Bir gün bütün insanları önderleriyle beraber çağırırız.” İsrâ suresi, 71. âyetten iktibas.

³⁶⁰ Pes: çün kim F

³⁶¹ Dağı: - A

³⁶² harâm: harâm ve F

³⁶³ söyledügi söz harâm: - F

³⁶⁴ dünyâda yürüdügi harâm: - A

³⁶⁵ Semâ^c: Dağı semâ^c F

³⁶⁶ kim aşlın: zîrâ kim aşlını F

³⁶⁷ loğma: - A

³⁶⁸ Yidügi loğma anuñ-çun harâm kim: - F

³⁶⁹ söz: - A

³⁷⁰ kim: - F

³⁷¹ belki: - A

³⁷² Nitekim: ki V, - F

* “Bunlar hayvanlar gibi hatta daha aşağılıktırlar.” A'râf suresi, 179. âyetten iktibastır.

³⁷³ halka, anuñ: anuñ halka F

³⁷⁴ Yürüdügi: Ve yürüdügi F

³⁷⁵ Yürüdügi yir dağı: yirdeki harâm anuñ-çun A

³⁷⁶ kandanur: kandanur V, - F

³⁷⁷ kanda gider: kaçna[r]udur V

³⁷⁸ bilmez: - F

bilmeyene³⁷⁹, kendü işin bilmeyene cümle nesne³⁸⁰ ħarām³⁸¹. “*Vallāhu a‘lem*”*

KAYNAKÇA

- Mütercim Âsım (1305), *Okyânüsü'l-Basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul.
- Ahterî Mustafa bin Şemseddin (1322), *Ahterî-i Kebîr*, Ârif Efendi Matbaası, İstanbul.
- Alî Nazîmâ - Reşâd (1317), *Mükemmel Osmanlı Lûgati*, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1333), *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- CEYHAN, Semih (2009), “Semâ”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 36, s. 455-457.
- DEMİREL, Mustafa (2005), *Alî bin Ahmed bin Emîr Alî Mecmû'a-i Latîfe ve Dili*, Çağrı Yay., İstanbul 2005, s. 8-42.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936?), *Türk Şairleri*, C.1, s. 129-144.
- Faik Reşâd (1333), *Târîh-i Edebiyât-ı Osmaniye*, İstanbul.
- Gülşehrî (1957), *Mantuku't-tayr*, (Tıpkıbasım) Ön Sözü hazırlayan: A. Sırrı Levend, TDK Yay., Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1935), “Âşık Paşa'nın Şiirleri”, *Türkiyat Mecmuası*, C.5, s. 87-105.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1961), *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 335-338.
- HAQ, Sirajul (2006), “Dervişlerin Semâ' ve Raksı”, Çev.: Hüseyin Akpınar, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 7, S. 16, s. 373-393.
- KARTAL, Ahmet, (2011), “Gülşehrî'nin Ahi Evran Mesnevisi Üzerine Notlar”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008, Kırşehir Bildiriler*, 2. Cilt, Ankara, s. 655-674.
- Hüseyin Remzî (1291), *Müntehabât-ı Lugât-i Osmaniye*, C.1, Müzellefzade Merhum Rızâ Matbaası, İstanbul.

³⁷⁹ bilmeyene: - A

³⁸⁰ nesne: nesnelere F

³⁸¹ ħarām: ħarām ħarām ħarām

* “En iyi bilen Allah'tır.”

- TÜBAR-XXXIII-/ 2013-Bahar / Âşık Paşa'nın Sema Risalesi: Risâle Fî Beyânî's-Semâ'
- KAYMAZ, Zeki (2001), "Âşık Paşa'nın Yayınlanmamış Bir Şiiri Üzerine", *II. Âşık Paşa Sempozyumu 7-9 Haziran 2001 Kırşehir - Bildiriler*, Haz. Erol Ülgen - Aygün Ülgen, Beşir Matbaası, İstanbul.
- KAYMAZ, Zeki (1996), "Âşık Paşa'nın Elifnâmesi", *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, s. 302-332.
- KEMİKLİ, Bilal (1994), "Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 37, 443-460.
- KÖKSAL, M. Fatih (2005), "Âşık Paşa'nın Şiirleri ve Yayınlanmamış İki Gazeli", *II. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni*, 13-14 Ekim 2005, Kırşehir.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011), *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir Valiliği Yay., 3. baskı, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1966), "Türk Edebiyat Tarihinde Usul", *Edebiyat Tarihi Araştırmaları*, TTK Yay., Ankara, s. 3-47
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1997), "Âşık Paşa", *İslâm Ansiklopedisi (tıpkıbasım)*, C.1, MEB Yay., Eskişehir, s. 701-706.
- KUT, Günay (1991), "Âşık Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 4, s. 1-3.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1954), "Aşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Fakr-nâme ve Vâsf-ı Hâl", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1953, s. 205-255.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1955), "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha: Hikâye ve Kimya Risalesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1954, s. 265-276.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1956), "Âşık Paşa'ya Atfedilen İki Risale", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1955, s. 153-163+tıpkıbasım.
- Mehmed Salâhuddîn (1322), *Kamûs-ı Osmanî*, Kısım-ı Râbî', Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- OKUYUCU, Cihan (1998), "Âşık Paşa'nın Tasavvuf Risalesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 197-213.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1999), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3. Cilt, MEB Yay., Ankara.
- PEKOLCAY, Necla (1977), "Âşık Paşa", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., C.1, s. 196-197.
- PEKOLCAY, Necla (2002), "Âşık Paşa", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM Yay., C.1, s. 497-500.
- [REDHOUSE, Sir James W] (1281), *İlâveli Müntehabât-ı Lugât-i Osmaniye*, el-Hâcc Ali Efendinin Matbaası, İstanbul.
- REDHOUSE, Sir James W (1921), *Türkçeden İngilizceye Lûgat Kitabı - A Turkish and English Lexicon*, New Impression, Printed for the American Board Mission, İstanbul.

- ROSSI, Ettore (1953), “Studi su manoscritti del Ġarīb-nāme di ‘Āşığ Paşa nelle Biblioteche d’Italia”, *Rivista degli Studi Orientali*, C. 24 (Roma 1949), s. 108-119.
- Şemseddin Samî (1317), *Kamûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul.
- TAVUKÇU, O. Kemal (1995), “Āşık Paşa’nın Bilinmeyen Bazı Gazelleri ve Bir Mesnevisi”, *Yedi İklim*, S. 62, s. 51-55.
- TECER, Ahmet Kutsi (1958a), “XV. Yüzyıla Ait Oyun-Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser I”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 9, C. 5, S. 106, s. 1695-1696.
- TECER, Ahmet Kutsi (1958b), “XV. Yüzyıla Ait Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser II”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 9, C. 5, S. 107, s. 1709-1711.
- TECER, Ahmet Kutsi (1958c), “XV. Yüzyıla Ait Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser III”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 9, C. 5, S. 108, s. 1723-1725.
- TECER, Ahmet Kutsi (1958d), “XV. Yüzyıla Ait Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser IV”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, C. 5, S. 110, s. 1754-1755.
- TECER, Ahmet Kutsi (1958e), “XV. Yüzyıla Ait Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser V”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, C. 5, S. 113, s. 1805-1808.
- TECER, Ahmet Kutsi (1959), “XV. Yüzyıla Ait Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser VI”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, C. 6, S. 118, s. 1901-1903.
- ULUDAĞ, Süleyman (2005), *İslâm Açısından Müzik ve Sema*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- YAVUZ; Kemal (2000), *Āşık Paşa - Ġarīb-nāme*, 4 cilt, TDK Yayını, Ankara.
- YAVUZ; Kemal (2003), “Āşık Paşa”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 29-39.
- YAZICI, Tahsin (1964), “Mevlânâ Devrinde Semâ”, *Şarkiyat Mecmuası*, S. V, s. 135-150.